

428-10
103

К. П. АНДРЭЙЭВ

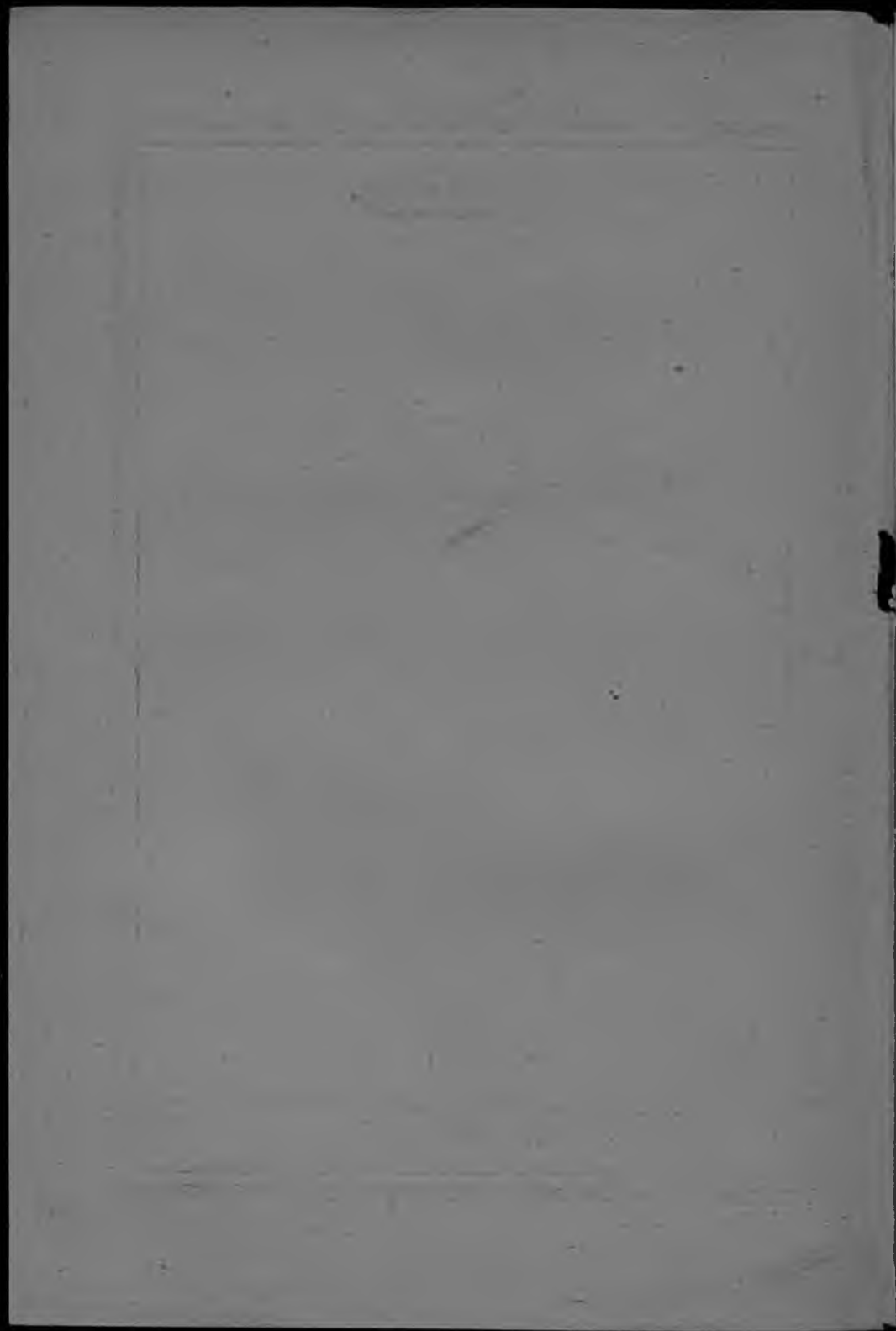
**ШОШЫМ — ЫШКАЛ
ЛИМЫ ГИШАН**

Москва

Сельколхозгиз

1932 и.

9
27

H

~~H28-10~~
~~105~~

Map. Г.
H3-235

К. П. АНДРЭЙЭВ.

ШОШЫМ — ЫШКАЛ ЛИМЫ ГИШАН

Г. П. В. Д. П. П.
С. П. П. П. П.
208

Инв. № 1565

СТАТЬЯА ЛЫМВЛÄ

	Стран.
1. Анчыц кэлэсЫмäш	3
2. Түж ышкавлälän Ылышвлäm (витавлäm) ЫштЫмäш тä йондäрЫмäш.	7
3. Пасна шалгыктым вäрвлäm дä ышкавлälän лимЫ кЫдэжвлäm ЫштЫмäш	11
4. Ышкавлälän лиäш йори витäm ЫштЫмЫлä	—
5. Лишäшлык ышкавлäm урдымаш тä анчымаш	15
6. Ышкавлäm ыдыртыш (котыр) кЫц тä ышкалмыж (ящур) цэр гЫн пэрэгЫдä	19
7. ПЫрэЫвлälän витäm ЫштЫмäш тä йондäрЫмäш	20
8. Йасыланыш пЫрэЫвлälän малын пасна витä кэлэш	22
9. Иасыланыш пЫрэЫвлälän пасна витäm кышакэн, кыцä ЫштЫмЫлä	23
10. Вашталтшы цэрдон пЫрэЫ пырахым гЫц ышкавлäm пэрэгЫдä	24
11. ПЫрэЫ пырахыш ышкавлäm мам ЫштЫмЫлä	26
12. Ышкавлäm лимЫштЫ годым анчэн мыштыш эдэмвлäm йämдЫлЫмäш	27
13. Ышкавлä лимäшэш вольык тöрлым (вэтьэринари) пäшäm йämдЫлЫмЫ дä органЫзуйымы гишän	30
14. Ышкавлäm, лимЫштЫ годым, кыцä анчымыла	31
15. Ышкал лимЫ витäштЫ пäшäm йондон видЫмЫлä	34
16. Түж ышкавлälän, лимЫштЫ годым, палшаш кэлэш	37
17. ПЫрэЫвлäm пэрэгэп куштэн шоктымаш сэк кого пäшä ылэш	40
19. ПЫрэЫ анчымаш	41
18. ПЫрэЫвлäm лукшымаш	45
20. ПЫрэЫвлän вашталтшы цэрвлä гишän	47
21. Ош пышкэдЫш цэрЫн пälЫквлäжЫ	48

Отв. редактор *Алексеев З. А.* Книга сдана в набор 20/II—32 г. Подписана к печати 29/III—32 г. Индекс Н-31 Б. Сххгиз № 2800. Упол. Главлита № В-10227. Заказ № 199. Тираж 200 экз. п. л. Бумага 82×110. 17-я тип. УПП ОГИЗ'а Москва, Шлюзовая наб., 10.

АНЦЫЦ КЭЛЭСБІМАШ.

**Ышкалвлә шошым лимй годшы пәшәм видәш
большэвиквлә статьян йәмдйләлтйнә.**

Пйрэзйвлә — вольык урдым тұлэтын анцыкылалыкшы ылыт. Нинй совхозвлә дон колхозвләнән пингидэмбйштйн дә ымбакыла йажон виәнймйштйн вир ылыт. Нинй вольык урдymаш пәшә социализм корныдон шәрлймйн дә вольык вуй чот шукәммәшйн виржй ылыт.

Бйрвэзй вольыкым пәрэгймәш — хозайствы жәптонат тә польитык жәптонат мәмнән пиш когон кәрәл пәшәнә ыләш. Ти пәшәм йлймәшйшкй сәртәш партыйн Бйрдй Комитьэтшй дон Совет Ушәмйн Совнаркомжы шйндәнйт.

Шошым, ышкалвлә лимй жәпйн, цилә совхозвлә дон колхозвләштй шуку мйльион пйрэзй шачыт. Нинй живой котшашлык вәлә агыләп, эчә пиш когон шуку пайым дә шйшәрйм пуэн кәрдйштй, шу дә цаткыды вольык лишәшлык ылыт.

Совет ушәмйн вольык урдышы совхозвлә дон колхозвлән ышкал шошым лимй жәп — производствыштышы пиш когон чйнгйдй жәп ыләш.

Шошым, ышкалвлә лимй жәпәш ти пәшәм видәш йажон тйшлән йәмдйләлтәш кәләш. Ти пәшә йөндөн дә пландон эртәрймй лижй.

Шошым ышкалвлә лимйм анчаш дә ти пәшәм видәш совхозвлә дон колхозвләштй вуилалтән шалгыш эдәмвлән вәлә пәшә агыл. Ти пәшәм йштәш совхозыштыш ровочивлә цилән, колхозыштыш колхозныквлә дон колхозныцйвлә цилән пыт йштйшәшлык ылыт, ти пәшәлән шумйн лишәшлык ылыт.

Ышкалвлә шошым лимйм анчым пәшәм лачокок большэвиквлә статьян, кәрәл жәптон йштәш тә ти пәшәм йштәш йәмдй лиәш манын совхозвлә дон кохозвләштйш цилә труйышывлә икышын, пыт пәшәм йштйшәшлык ылыт.

Ышкалвлә шошым лимй анчымаш пәшәәш йажон йәмдй лимй вәрц кйрәдәлшәшләнән, пйрэзйвләм пәрэгән мышты-маш вәрц кйрәдәлшәшләнән, токо шачшы дә шачмы годым

пӳрӳзӳвлӓм колымаш кӳц пӳргӳн мыштымаш вӳрц кӳрӳдӳлшӳшлӳнӳн, колхозвлӓ, совхозвлӓ ӳшкӳ лоштышты совхозвлӓштӳш робочӳйвлӓӳт тӳ колхозвлӓштӳш члӳнвлӓӳт ӳшкӳ лоштышты ти пӳшӳм тӳнӳштӳрӳн, сорӳвнованьдон ӳштӳшӳшлык ылат. Комуньист парты дон правитьельствӳн пиш пыт кӳлӳсым дӳирӳктивӳштӳш ӳштӳн шоктымы лижӳ!

Совхозвлӓштӳш пӳшӳ ӳштӳшӳш ӳдӳмвлӓм дӳ колхозньиквлӓ дон колхозньицӳвлӓн шочым ышкалвлӓн лимӳм анчымы пӳшӳӳш кӳрӳл жӳптӳн йӳмдӳш лиӳш манын дӳ совхозвлӓ дон колхозвлӓштӳш ти пӳшӳм мыштӳн ӳртӳрӳш манын ынгалдараш ти кнӳигӳ сирӳмӳш ылӳш.

ӳшкалвлӓ шочым лимӳм йӳжӳн ӳртӳршӳшлӳнӳн дӳ пӳрӳзӳвлӓм пӳрӳгӳшӳшлӳнӳн, ти пӳшӳм ӳштӳш пӳтӳриок йӳжӳн йӳмдӳш лиӳш кӳлӳш. Лишӳш ышкалвлӓм урдаш кӳрӳл условивлӓ цилӳ сӳмӳнь лиштӳш, пӳрӳзӳвлӓм урдаш йӳжӳ вӳрӳм (витӳм) йӳмдӳшлӳш кӳлӳш, нӳнӳм йӳжӳн анчымаш лижӳ.

Цилӳ хӳзӳйствышток кӳрӳл жӳпӳн, анцыцок шочым ышкалвлӓ лимӳм анчымы пӳшӳӳш йӳжӳн йӳмдӳш лимӳш гишӳн шанӳн лӳктӳш, рӳшӳш кӳлӳш.

Лишӳш ышкалвлӓм йӳжӳн анчаш, пукшаш цацаш тӳ нӳнӳшлӳн шалгым вӳрӳм (витӳм) йӳралым ӳштӳш кӳлӳш. Пӳрӳзӳвлӓм шалгыкташат йӳжӳ вӳрӳм (витӳм) ӳштӳш кӳлӳш. Вольык лишӳш кашшы ӳдӳмвлӓм пӳрӳзӳвлӓм анчаш тӳ ышкалвлӓ лимӳш годым палшаш тымдаш кӳлӳш.

ӳшкалвлӓ лимӳм анчаш йӳмдӳшлӳлтмӳш пиш когон кӳрӳл пӳшӳ ылӳш. Ти пӳшӳм ӳштӳш шуку кӳлӳш, йӳжӳн шанаш кӳлӳш. Совхозышты робочӳйвлӓн погынымашты производствӳннӳй совӳщаньывлӓштӳш, колхозышты колхозньиквлӓн погынымашты, производствӳннӳй совӳщаньывлӓштӳш ышкалвлӓ лимӳм анчаш йӳмдӳшлӳм гишӳн цилӳ вопросвлӓм пыт шанӳн дӳ йӳжӳн тӳшлӳн лӳктӳш кӳлӳш. Совхозыштыш рабоӳшывлӓн ӳшкӳ шанӳн ӳштӳшмӳшӳштӳш, пӳшӳштӳш пыт шалгымашышты дӳ нӳнӳш силашты пиш шуку ӳштӳн кӳрдӳт.

ӳшкал лимӳм анчаш йӳмдӳшлӳм годым тӳж ышкалым, мӳшкӳбрӳн ӳдӳбрӳмӳш каньок топылот йӳжӳн анчаш кӳлӳш, шокшы, йӳжӳ ӳлӳшм дӳ йӳжӳ качкышым йӳмдӳшлӳш кӳлӳш. Тӳнӳ ат ӳштӳш гӳнӳ, лишӳш ышкалын шӳшӳржӳш чӳдӳш лиӳш, пӳрӳзӳжӳт цаткыды, шу ак ли.

Лишӳш ышкалвлӓм анчымы пӳшӳӳш йӳмдӳшлӳлтмӳш кишӳн погынымашвлӓштӳш шаныда!

Ти пӳшӳӳш пиш йӳжӳн йӳмдӳш лимӳш вӳрц кӳрӳдӳлӳш манмы лозунгыдон социальизм сӳмӳнь сорӳвнованьым видӳлдӳ.

Ырвэзй вольыквләм пәрэгйм вэрц кырэдәлмәш — анцыкыла вольык урдым пәшәнә социализм корныдон виәнйым вэрц кырэдәлмәш ыләш, йштән кертмәшнә вэрц, вйц иәш план вэрц кырэдәлмәш ыләш.

Лишй ышкалвләм анчымаш — совхозлә дон колхозвлән пыт йштйым пәшәштй лижй!

Шошым лишй ышкалвләм анчым пәшә видәш планым йштйымәш.

Лишй ышкалвләм анчым пәшәәш кәрәл жәптон йәмдй лиәш тә самыньвлә когон йнчйштй лиәп манын, ти пәшәм видәш кәрәк кыцәдә планым йәмдйләш кәләш. Тәхәнь планым совхозвләштйш дьирәкци зоотъэхныквлән вуйлатымыштыдон иквәрәш йштйшәшлык ыләш; колхозвләштй райколхозсойуз палшымыдон колхозвлән правльәнйштй йштйшәшлык ыләш. Ти планым совхозвләштйш рабочй-влән погынымашты, колхозвләштй колхоз чльәнвлән погынымашты, йажон тйшлән шайышт пуаш кәләш.

Совхозыштыш каждый робочй, колхозыштыш каждый колхознык ти планым йажон пәлйшәшлык ылыт тәти планышты кәләсймйым йштән шоктымым тйшлйшәшлык ылыт.

Ти планышты тәхәнь айыртәмвлә лишәшлык ылыт:

1. Хөзәйствышты цилә лишәшлык ышкалвлән чотышты.
2. Ирй (тәлйым) лишәшлык чотышты.
3. Поздан (шошым) лишәшлык ышкалвлән чотышты.
4. Тәлйым шачшашлык пйрәзйвлән чотышты (тйлзй вуй-гйц чотым нәлмйдон).
5. Шошым шачшашлык пйрәзйвлән чотышты (тйлзй вуй-гйц чотлымыдон).
6. Лишәшлык ышкалвләм йлйш ййдә урдымаш (тәлгач урдым витәвләштй, базывләштй, сарайвләштй).
7. Ышкалвләм лимйштй гоным, пыртышашлык йлйшйым йштйымәш тә нйнйн вәрән — вәрйштйым йөнлймәш.
8. Лишй ышкалвләлән кәрәл чот шудым, олымым, шышылым дә молы кормывләм йәмдйлймәш.
9. Лишй ышкалвләлән цуца ййдә кормым пайылымла (тәлгач урдым вәрйштйш ышкал цуцалан, базышты урдым ышкал цуцалан, кудывичй ййдә урдым ышкал цуцалан).
10. Шачшы пйрәзйвләм кыцәлә йлйш ййдә пайылымыла, тйдйым шанымыла (кыштакән, махань йлйшйштй, маньар пйрәзй рәдй урдымыла).

11. Ышкалвлә лимым анчым пәшә видәш дә участкы-вләштй, тәлгач урдым вәрвләштй (колхозвләштй гынь, пасна кудывичйвләштй) пйрәзйвләм анчымаш йажо ылмым, вйнын шу ылмыштым анчаш йори вуйлалтышы эдәмйм шагалташ кәлеш.

12. Пәшәзы силан кәрәл чоғым, тйдйм сакой пәшәэш кәрәл жәптон шагалтән мимым дә пәшә йштймй чотым нәлмймй сирймйлә. (Пәшә йштймйм сдъэльцинй сэмйнь чотлымла).

13. Вәтәринарный (вольык лицйм, палшыкым йштймәшйн йөнйм сирймйлә.

Туж ышкалвләм, лимәшкйштәт, лимйкйштәт, анчаш йәмдйлым пәшән план совхозвләштәт, колхозвләштәт лишәшлык бәлеш.

Тәхән планым йштән вәлә, тидйн йарал ылмашыжым пәшәштй провәрйән вәлә, погынымашты йажон тйшлән анчән дә тидйм йаралын йштән мимым анчән вәлә кого самыньвлә лимй гйц ыглаш лиәш, лишй ышкалвләм анчым пәшәэш йажон йәмдйләлтәш лиәш.

Махань тйлзйн, маньар ышкал лишәшлык ылыт, тидйм пәләш пиш когон кәлеш. Чотым тәнә видән вәлә ышкалвлә лимым анчым пәшәэш йөндөн йәмдйләлтәш лиәш; токо шачшы пйрәзйвләлән цилә кәрәлым йштән шоктыман лиәш.

Лишәшлык ышкалвләм лимй жәпйштйдон йлышвләштй, витәвләштй урдаш кәлеш. Ти жәптон ик йлыш кйц вәс йлышйшкй нинйм вашташ кәлеш. Ирбйрәк лишәшлык ышкалвләм пасна ик полкышты шагалташ тә йажон пукшән урдаш кәлеш.

Пйтәриок ышкалвлән лимй йлышым, витәм дә пйрәзйвлә урдым йлышым йәмдйләш кәлеш. Пачәшйрәк лишәшлык, ышкалвләжым вәс полкышкы пыртән урдаш кәлеш. Поздан апрель дон май тйлзйн лишәшлык ышкалвләжым март тйлзй йәктә кымшы полкышкы пыртән урдаш кәлеш. Нинйм фәврәль дә март тйлзйя ижй йажон пукшән урдаш тйнгәлмйлә.

Цилә ышкал цуцаланок ирй лишәшлыквләлән, поздан лишәшлыквләлән, поздан лишәшлыквләләнәт спискйм йштән тйр чотым видәш кәлеш. Тйлзй ййдәок маньар ышкал лишәшлык, чотым нәләш кәлеш.

Шошым дә кәнйжым ышкалвлән кашмы вәрәмәм сирймй әл ышкалвләлән ушкуж гйц паснаок (искусственное осеменение) пйрәзйм йльәндәрймым сирймй ышкалвлә лимй жәпйм тидй раскыдын пәләш шуку палша.

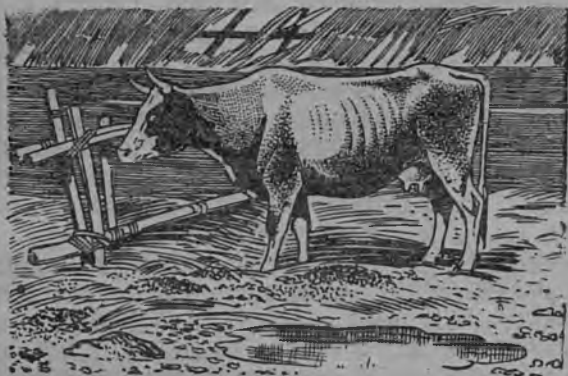
Ти статьян сирймй укә гйнь, ышкал кынам махань тйлзйн лишәшлык ыләш, айыртәмйнок туж лимй андак, тидйм пәләш

пиш йасы. Ти гишән ышкалын тўж ылмашым вэрэмән — вэрэмән тйшлэш кэлэш. Лишәшлык жеп самынь сирымь гынь, тидым төрләш кэлэш

Планым бштәмьккй тидым Ылымәшбшккй сәртән шокты-маш вэрц, кэрәл жепбштй ышкавлә дон пйрэзйвләлән Ылышым бштым вэрц, кормым йәмдйлым вэрц дә нйны анчышы әдәмвләм шагалтым вэрц пыт кйрәдәләш кэлэш.

Тўж ышкавләлән Ылышвләм (витәвләм) бштй-мәш дә йөндәрймәш.

Совхозвләштй дә колхозвләштй ышкавләлән, пйрэзй-вләлән дә молы вольквләләнәт йоры Ылышвләм кәнбжым, стройым вэрәмә годым бштәш, йөндәрәш кэлэш.

1-ш кар. Пйцкәмбш, льявйрән дә йөндәрйдймй Ылыш лишәшлык ышкалым дә пйрэзйжймәт йасышкы колтышы вир ыләш.

Кэрәл Ылышвләм кәнбжгач стройән шоктым агыл гынь, әль кыды-тидым вәлэ стройымы гынь, тәл толмымат анчаш акәл, вольквләлән йарал Ылышвләм, айыртәмйнок лишәш-лык ышкавлә дон пйрэзйвләлән стройаш кэләш. 1-ш кар-тынйш рисуйым гань худа Ылышбштй лишәшлык ышкавләм нйгынамат шалгыкташ акәл, нйгыцәт тәхән Ылышбштй шалгыктыман бнжбй ли. Ти Ылышбшн левәшбжбй ыражын, көргбштбжбй пукшым әтйвлә укә, ышкал йал лй-вәлнбжбй купан шйцшй льявйрә дон намозы ыләш. Тәхән худа Ылышбштй лишәшлык ышкалымат бшкә турәшбжбй Ылышй нээр хрәсән вәлэ шалгыктыдә ак кәрт ылын. Мәм-

һән совхозвлә дон колхозвләнән вольквләм йажо вәрйштй урдаш, йарал йлышвләм йштәш оксаштат тә кәртмәйшйтәт улы. Нйней нымашат вольквләм тәхән худа йлышйштй шалгыктышашлык агыләп. Колхозышты (аль совхозышты) лишәшлык ышқалвләлән кыпә гыньәт проста, шулдакән дә йонән лйшйым йштәш цадаш кәләш. Тәхән йлышйым 2-шы картйнейштй анчыктымы.

Колхозышты ышқалвлә урдаш йарал проста йлышйым 3-шы картйнейштй анчыктымы. Совхозвләштй дә колхозвләштй ышқалвлә урдым йлышвләм пиш йажон стройымым дә цилә кәрәвләжйым пиш йондон йштйымйым мә шуку вәрә ужна.

Тәхән йлышйым ик совхозыштыш 4-шй картйнейштй анчыктымы. Ти йлыш водопровотан, эльәктричыствыдон сотәмдәрймй, молы статьянат йондәрймй. 3-шы, 4-шй дә 5-шй картйневләштй анчыктымы гань ышқал йлышвләштй лишәшлык ышқалвләлән шалгаш пиш йажо.

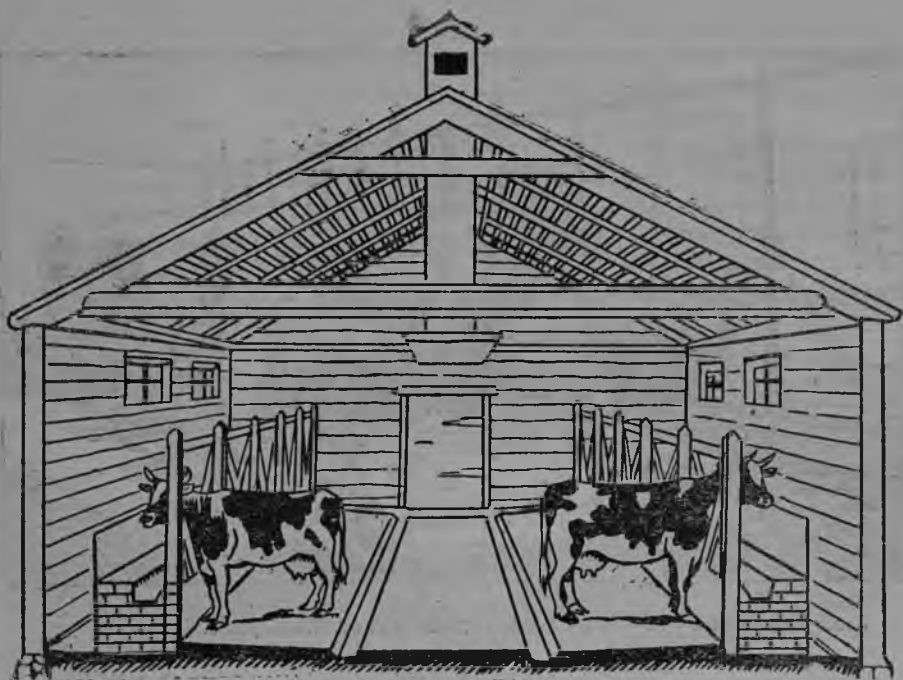
Цилә хозйствывлән волькым шулыканым дә продуктым йажон пуән кәртшйым урдаш шанат кынь, ышқалвләлән пиш йондәрймй дә йажо йлышйым стройаш цацышашлык ылыт.

Вольквләм урдышы совхозвлә дон колхозвләм пинйдемдйм дә виәтйым пәшәшкй парты дон правитьәльствы кәрәл жәптон анчат. Вольквләлән йажо йлышвләм стройаш пиш кого оксам, шуку матьериалым колтат.

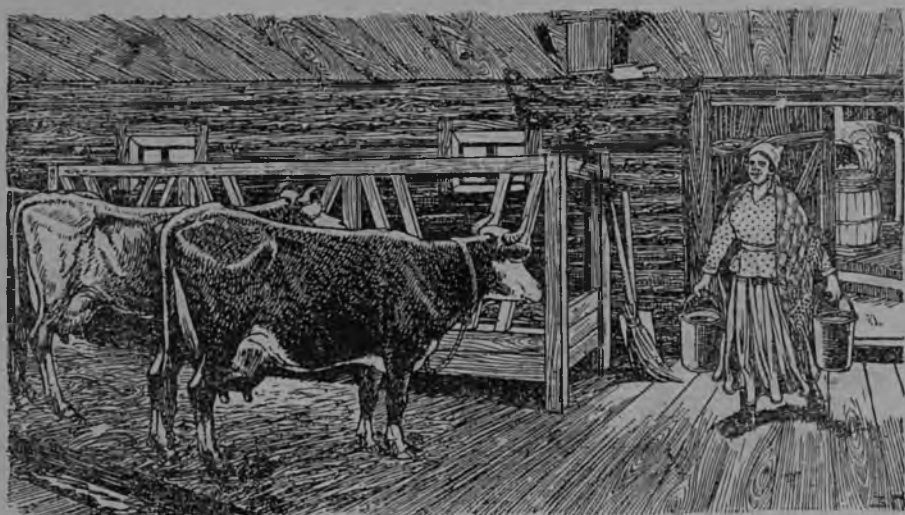
Совхозышты аль колхозышты тәл йактә лишй йшқалвләлән дә пйрәзйвләлән йарал йлышйым йштән шоктымы агыл гынь, ти пәшәм тәл тйнгәлмйкй пйтәрәш пыт кычаш кәләш. Лишй ышқалвләм шалгыктымы вольк урдым базыштыш аль кудывичйвләштйш йлышвләм шокшәмдәш кәләш. Ләвәшйым йур дон лым пырыдымыла цаг ләвәтмйлә, стәнәвләм цагкыдәмдймйлә, йакшар роктон шйрймйлә; шәлйквләм ыражвләм плотнан пйтйрймйлә, окнявләм тйрлймйлә дә когоемдймйлә. Лишй ышқалвләм пйцкәмйштй, ләвйрәштй, вәшт кашшы мардәжйштй нымадонат ныгынамат шалгыктыман йнжй ли.

Йшқалвлә икйжәк-иктйштйым логәдәлмй гйц тә икйжәк-иктйштйлән әптйртймәш кйц йлышйым кәрәл жәптон кымдам йштәш кәләш. Кымдарак йлышйштй вәлә ышқал йшкә турәшйжй латнан качкын, кәнән шалгән кәрдәш. Тәхән йлышйштй намозым коән лыкташат, йал лйвәлән олымым шәрәшәт тә корым пуаш ат кәнйыл.

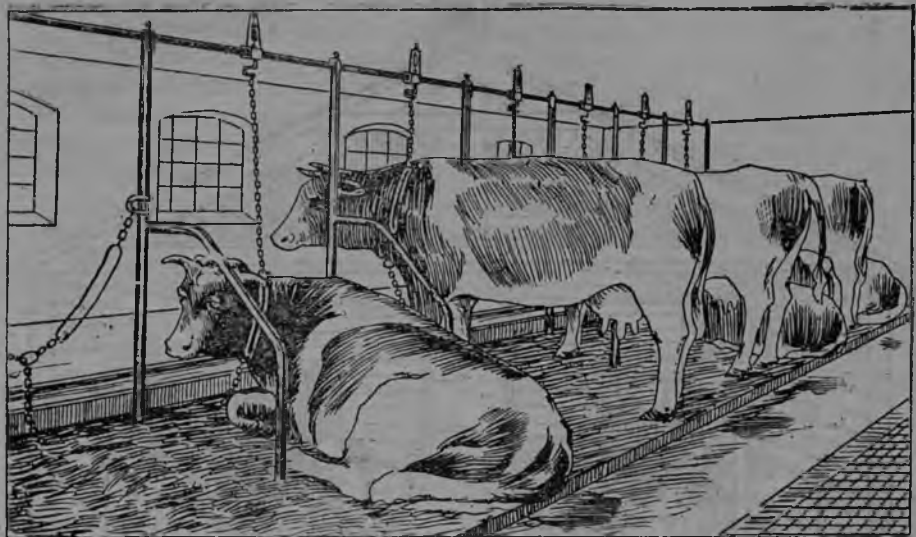
Лишй ышқалвлә урдымйлыш, витә шокшы, соты, ирә лишәшлык. Йшқал витәм йштймй годым, ышқалвләм базы-

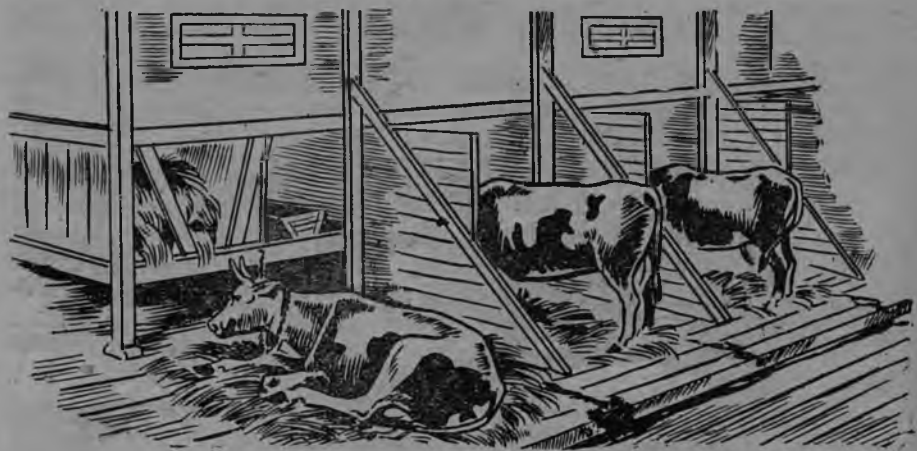
2-шы картын. Колхозышты, лишайшылык ышкалвлалан простан, йажон йодарэн Ыштэмь Ыльш (витя).

3-шы кар. Колхозышты лишайшылык ышкалвлä Ыльшшшты, витяшты шалгат.

4-ші қар. Йажо совхозышты, ышқалвлән йажон йөндүрүмү ылыш.

5-ші қар. Колхозышты ышқалвлә лимы ылыш (витә).

шты вярвлә йьдә шагалтымы годым, тўж лишь ышкаллан ньл квадрат мэтёр кымдык вәр лижь, лимь анцыщы ышкаллан кут квадрат мэтёр кымдык вәр лимьлә ьльшьм (витәм), ьштәш кәләш.

Шуды дә молы кормывләәт такәш ышкал йал львәлнй ташкән йаммашкы ьнжьштй кәп маын, кьцә гьнъәт пукшым әтйм (кормушкам) йори ьштәш кәләш. Проста, йөнән пукшым әтйвләм 3-шы, 4-шы дә 5-шы картывләштй анчыктымы. Ышкал урдымы сакой ьльшьштөк пушкымы тәхән әтйвләм ьштәш кәнъыл. Тидьм пиш проста матьериал гьцөк ьштәш диәш.

Пасна шалгыктым вярвләм дә ышкалвләлән лимь кьдәжвләм ьштймәш.

Совхозвләштй дә колхозвләштй ышкалвләм иквәрәш урдым ьльшь кьц пасна, эчә йасыланыш ышкалвләм шалгыкташ пасна ьльшвләм, эчә ышкалвләлән лиәш пасна ьльм йөнән витәвләм ьштәш кәләш.

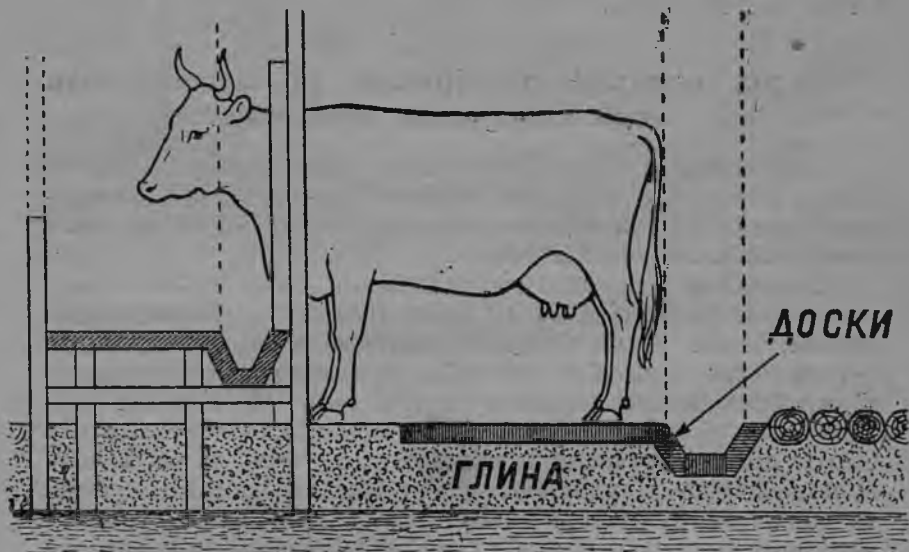
Йасыланыш ышкалвләм урдаш малын пасна ьльшь кәләш? Лишәшлык ышкалвләлән 10 процентләнжй ситәлыкым базы лишнй тәхән пасна ьльшьм ьштәш кәләш. Колхозышты тәхән пасна ьльшьм иктәжын кудывичәш, әль арәндәш нәлмь йори вольк сарайәш ьштәш лиәш. Йасыланыш ышкалвләлән дә молы пасна питёрьм ышкалвләлән йүктйм вәр пасна лижь, пукшымаш пасна лижь. Эчә лимь жәпйн вольк анчыш әдәмвләмәт, ышкал ьштйш әдәмвләмәт йори ти пәшәшкй шагалташ кәләш. Ышкалвләм пасна урдымы витә шокшы, соты, вольа лижь. Йасыланыш ышкалвләлән здорова ышкалвлә доцын ьльшь йажо кәләш, нйнйм пыт анчаш кәләш. Пасна урдым витәм ьштәш совхозыштыш әль колхоз йьдә кашшы (районыштыш) вольк тёрльшь доктыр әль зоотьэхник йажон тйшлән анчыктән пушашлык ьләш. Пасна урдым витә пиш когон кәрәл ьләш, тьдйм кәрәк махань совхозат, колхозат ьштйшәшлык ьләш.

Ышкалвләлән лиәш йори витәм ьштймьлә.

Пәшәм йажон видымь совхозышты дә колхозышты лишәшлык ышкалвлән ьльшьштй, йасыланышы ышкалвләм пасна урдым ьльшь кьц пасна эчә ышкал лиәш йори кьдәжйм ьштәш кәләш.

Иквәрэш шалгым витәштӱ ышкавләм ликтәш акәл. Ышкал лимӱ годым лүдӱш (вашталтшы) цәрвлә пижын кәрдыт. Тәхән цәрвлә улы.

Цәр вашталтыш-пӱрзӱ пырахымаш айыртәмӱнок лүдӱш ыләш, лишӱ ышкалын лимӱжӱ паштәк кәвәжӱ вашталтшы цәрдон әрәләнӱмӱ лүдӱш ыләш. Ышкал лимӱжӱ годым шӱрәнәк ти цәрвләдон йасылакән кәрдәш. Молы ышкавлә сага, базышток ышкал лиәш кӱнь, пӱрзӱ ыштӱмӱжӱ годым пӱрзӱ йәрә пиш когон шуку „кәвә вӱт“ йога дә ти вӱдӱштӱ цәр вашталтышы микробвлә пиш когон пашән кәрдыт.

6-шә картын. Ышкавлә лимӱ витәәш сәдӱрәм дә качкыш пумы тәгәнә ыштӱмӱм анчыктымы.

Нӱнӱ молы ышкавләләнәт иквәрәш шалгымы годым тӱкнән кәрдыт. Тиләц пасна, лишәшлык ышкалым, лимӱжӱ анцыцат, лимӱжӱ годымат, тытыш пиш когон анчаш кәләш, лимӱжӱ годым палшаш кәләш. Цилә тидӱвләм ышкавләм иквәрән урым базышты ыштәш йасы. Ышкал йыдым лиәш кӱнь, (тәгә шӱрән лиәлтәш) токо шачшы пӱрзӱ лӱвӱрәштӱ әль намозышты лиәшәт, молы ышкавлә тидӱм ташкән, шушыртән кәрдыт.

Ышкал лимӱ витәм кыцәт сотым, шокшым, кукшым ыштәш кәләш. Лишӱ ышкалат тә пӱрзӱжәт ынжӱ кӱлмӱ,

ирэ лижты. Нйным анчаш, лицэн палшымашым ёшташ каньёсёр ёнжбё ли. Ышкавлё лимё витём ёшташ анцыцок шанэн миёш кёлэш. Витёштё ик кытлашты лишёшлык ик полкышты 100—200 ышкал гёнь, (шамак толшы, тинёр ышкал тёлзёштё тёл тёлзёк-пёлёк жёлёштё лишёшлык ылыт кёнь), витём 5—10 ышкаллан вёлё ёшташ кёлэш. Лишёшлык ышкал шуки гёнь, ышкавлё кужыи шывшылттёок лишёшлык ылыт кёнь, ышкавлён лимё витё когорак кёлэш.

7-шё карг. Колхозышты лишёшлык ышкавлёлён проста, пиш ёндон ёштёймё тёлёнвлё.

Лимё витём пиш когом ёшташ акёл. Когом ёштёймёшкё лучи кок кёдёжём ёшташ кёлэш; 10 ышкаллан вёр ситёмён лимё витё пиш ёралэш толэш. Тэхён витём ёндон итёрён урдаш лиэш, ышкавлё дон пёрёбёлёжёмёт ик эдёмок анжён кёрдёш. Шамак толшы, тэхён витёштё ышкал вашталшы цёрдон лиэш кёньёт, моло шулыкан ышкавлё-

лән цәр вaштaлтмым лүдәш укә. Лимби витә маньары йажон йондәрымби, тәйнәри пәрәзи бштимәш куштылгын эртә. 6-шы картынбштй ик колхозыштыш ышкал лимби витәм анчыктымы.

Тиштәкән, кыцәлә сәдйрәм дә пукшым вәрым бштимблә, тидым анчыктымы.

Тәхән витәштй пиш цаткыдын вәкшын шйндымби хаңа сәдйрә кәләш. Эчә ышкавлә шалгым вәрвлә лошты күкшй (күкшын шывшын шйндымби дә цаткыдын оптым) кйдәж, пиш йондон бштимби пукшым вәрвлә (кормушка), йажон сәтәмдәрышй кого окнявлә дә воздух ирәэмдймби вентильәци чотә когон кәрәлылыт. Ирә, йонгата воздух, кого соты, шокшы токо шачшы пәрәзим шулыканым бштәш чотә кәрәл ылыт. Тәхән витәм нгыцәәт стройаш акли гынь, тошты бйбшвләм ти сәмынь йондәрәш кәләш.

Хаңа сәдйрәм вәкшәш акли гынь, сәдйрә вәрәш йакшар рокым вәкшын шин шйндымблә дә йал лывәлән шәрбш кбжгбй лижб, намозыжым шбрән ирйктәш кәләш. Рок сәдйрәш әль йакшар рокым шин шйндымби сәдйрәш амыж әшкым, тыгыды, кукшы сәвым, пильым шбрәшым дә тыгыды пандывләм вакшәш лиәш. Рок сәдйрән витәштй ышкалым ликтымблә агыл. Рок сәдйрә пиш ййлә ләвбргә, тидым йажон ирйктәш пиш йасы, дьэзинифәкцимәт бштәш куштылы агыл. Ләвбрән, үштй рок сәдйрәштй лишй ышкал дон пәрәзи кижән (молы статьянат) йасы лин кәрбйт.

Ышкал лимби витә соты лижб. Тәхән витәштй соты чбдй гынь, окням угбц бштимблә әль тошты окнявләжым-кого-эмдймблә. Тиләц пасна ышкал лимби витәм пиш кукшын урдымыла. Лишй бшкавләлән, айыртәмынок токо шачшы пәрәзбвләлән лывыргы ак йары: лывыры шулыканылмашыштым хуdash колта. Ышкавлән лимби витәштй воздух ирә, свзәә лижб маын, воздух шывшы трувам бштәш кәләш. Тидым бштәш акли гынь, окняәш вентильәтйрым бштәш кәләш.

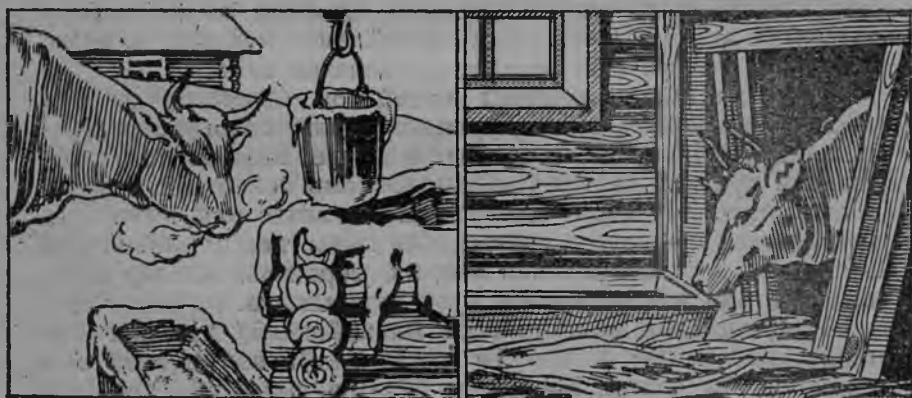
Тәхән витә бштим пәшәм кәрәл жәптоп анчаш кәләш. Лишәшлык ышкавләм йори бштимби, йажон йондәрым витәштй ликтымблә. Кыцәәт тидым бштән шокташ цацаш кәләш. Пытәриок ирб (тәлым) лишәшлык ышкал полкылан лимби кйдәжым бштәш цацаш кәләш.

Лишайшылык ышкалвләм урдымаш та анчымаш.

Ышкалым, туж лимбйжы годым, йажо условишты урдэт кынь, пйрэзым куштылгын бшты, пйрэзыжят шулыкан лиэш. Туж ышкалвләм йажо виташты, урдэт кыньят ныным керал жептон йаралын ат урды гынь, сакой статьян йасыланаш тынгальт, вэрэмә шотэок лит.

Йасыланыдэок лижы да шулыкан пйрэзым бштыжы манын, туж ышкалым кыцэ анчаш кэлэш, махань условишты урдаш кэлэш? Совхоз дон колхозышты туж ышкалым махань условишты урдымыла?

Лишайшылык ышкаллан шокшы, вольа, ирэ, соты витә кэлэш; шуку йиш, йажо качкыш кэлэш, ышкалжым латнан

8-шы доз 9-шы кар. Лишайшылык ышкаллан тунй ушты да ин вьдым йукташ ахэл. Ышкаллан йрэ вьдым йукташ кэлэш.

урдаш кэлэш, йонгэштәрәш манын вольашты кандышмыла. Лишайшылык ышкалым кыцэ-шон пукшымыла, йуктымыла агыл, цаш чоттон да нормьдон пукшаш — йукташ кэлэш. Туж ышкаллан пумы качкыш кәпйшкыжы вэлэ ак кә, эчэ бльәнйшйжы кушмашкы (пйрэзыжы кушмашкы) кәә. Тидым пәләш кэлэш. Качкыш бльәнйшы кушмашкы кәмы гишән туж ышкаллан исыр ышкалым пукшым доц шукуракым да кәжлы качкышым пумыла.

Туж ышкалым йажо качкыштон, керал чоттон ат пукшы гынь, бльәнйшйжы (пйрэзыжы) худан кушкаш тынгәлэш.

Тиды ышкалын улы силажы чотэш (кәп силажы чотэш) кушкәшят ышкалын кәпкыжы лязьйрәэмәш, худалана.

Туж ышкалым худан пукшымы гишан пйрэзыжы лязыра, худа лиешат, ышкалжат чыды шышеран лиеш.

Туж ылмы гач худан пукшэн урдымы ышкал лязыра пйрэзым ышта, йасыланэн ышта, йужынамжы жэп шотэок, постэйдым пйрэзым ышта.

Туж ышкалым йажон пукшэн ат урды гынь, самынь ак ли гыньат, йажо ырлыкым вычаш акли.

Туж ышкалым пукшаш тотлы, пышкыды, манышан, вургыдым, сэк йажо шуды лишашлык. Ышкаллан шудым изын, шырен пумыла (иканашты 2 килограм нарым пумыла). Лишашлык ышкаллан шуды пыдыргым да молы вольык качмы гыц кодшы шуды велькым пукшымыла агыл.

Туж ышкаллан шышы, кыпыш шудым аль олымым, купеш кушышы вурган шудым пукшаш ак йары. Кылмы, шышы турим да локтылалтшы ушман йишвламат пукшаш ак йары. Эчэ угла шокшы качкышымат пукшаш ак йары.

Туж ышкаллан, лимыжы анцыц кок тейлы, шуды гыц пасна эчэ шышылым аль турандым кечеш килограмым пукшымыла. Шышылым да турандым вьдеш шолтен полтушка статыан пукшаш келеш. Совхозышты аль колхозышты вольыклан пукшышашлык йакшар ушман запас улы гынь, аль вэс йиш вьдан кормы (силос) улы гынь, тидым лишашлык ышкаллан зоотехнык аль вольык торлышы доктыр келесым статыан изи порцыдон пуэн пукшымыла.

Туж ышкалын мйшкырышты ыльанышылан кушкаш вьт пиш когон керал ылеш. Ти гишан тидым кечеш икта кым радды йукташ келеш. Ышкаллан йуктышашлык вьг ирэ, свеза, вьтсинада аль аныр вьт лишашлык. Лязыран, шышы йар вьдым лишашлык ышкаллан йукташ ак йары. Туж ышкаллан йуктышашлык вьт ирэ, свеза, тотан, эдемвлалан йушашлык каньок лижы. Туж ышкаллан когон ушты вудым (айыртэмынок тэлым) кого уштышты йукташ аккэл.(8-шы дон 9-шы картыншты).

Туж ышкал тырын, тыргыжланыде, талашыде йун-качкын шалгыжы. Сакой статыан йукланымаш, ружгымаш латнан пукшымашым пиш когон аптырта. Ти гишан костан, тыргыж ышкавлам шуды пумы годым аль молы качкыш пумы годым да йуктым вьрышты молы ышкавлам шыркэдэт, логат кынь, эчэ вэс ышкаллан пумы качкышым ыдыркалат кынь, ныным йал гыц пасна, ордыжышты цаткыды керэмдон йалыштэн шалгыкташ келеш. Ныным молы ышкавлла лошток шалгыктэт кынь, цилалан тырын качкын-йун шалгаш

аптёртат. Түж ышкавләм пиләшгёмок йалштэм мычкы шалгыктымы эчә лучирак лиэш.

Түж ышкавлән витәштй нъигынамат саслаш аккэл, нёнйым тыргыштылаш тә лүдыктәш акйары. Лишәшлык ышкалым шиәт аль шырал шйәдет молы гынь, тйдй лишәшымәт-пырахән кәрдәш. Ышкавлән витәштй саслымашәш, нёнйым тыргыштылмашәш түж ышкалын Ыльәнйшжй худан, ольән кушкәш. Ышкавлән витәштй йукланымаш тә тыргыштыл-маш укә гынь, лишәшлык ышкааланат, шачшашлык пёрэбйләнәт йажо лиэш.

Ышкалым топылот ик вәрйшты (йшкә вәрйштыжй) шалгыкташ кәләш. Тәнгә шалгыктән йшкә вәрәшйжй привитнәәт, латнаң шалгаш тйнгәләш. Түж ышкавләм, ик вәр гыц вәс вәрйш вәшталтыдә акли гынь вәлә, вәшталтымыла. Вольык анчаш тә ышкал йштәш латна эдәмвләм, вольык анчым пәшә йаратышывләм дә анчән мыштышывләм айыраш кәләш. Ышкавлә топылот анчышы эдәмвлә лишкй ййлә привитнәәт, нёнйын шамакыштым колыштыт, нёнйылән йннәнәт. Ти гишән вольык анчыш эдәмвләм вәшталтылаш йөнән агыл.

Түж ышкавләм анчышывлә, кйтөзйвлә, ышкал йштйшывлә йшкә пәшәштйм кәрәл жәптон, йажон йштйшәшлык ылыт, качкышым итйрән айырән йәмдйлышәшлык ылыт, кәрәл чоттон вольыквләлән пукшышашлык ылыт. Совхозвләштй дә колхозвләштй лишәшлык ышкавләм анчаш пумы пәшәштй пәшәзйвлән плахайын йштймәш шйрәнөк кайәш. Шудым, худа-йажо ылмыжым прамой анжалтәок, махань вәрәштәш, тйхәнйым пуат. Тидйм ураттә қйцә-шон йшкавлә лошкы шуат, кыды ышкалланжы шуды шуку вәрәштәш, кыдыжылан изиш вәлә вәрәштәш. Тйдйндон шужән шалгат. Тәнгә ураттә анчымышты. годым шәнййк вургым ышкал тәрвән моло тйкнйктәт. Шышыл аль тураңды полтушкамат тйнгәок плахай йштәт, кәрәл жәптон ак пыдыратыләп, и гань үштй ләвйрән вйдымок оптал шбндәт. Ти статьян йштйм полтушка тотан акли. Шышылжы маклакан шбнцәш. Туранды маклакавләжй акат шыләп. Ти маклакавләм ышкал пүжбидонат нъымышт ак сбнгй.

Ышкавләм кого полкыдон талашән йүктәш поктыл лыкмыкы, вйт йүктйм тәгәнәжй моло изи гынь, вйт чбдй лиәшәт, ышкавлә икйжәк иктйштйм шйркәдйләш тйнгәлй, пйзйрнйләш тйнгәлй, йүн тәмйнжәт ак кәртәп.

Вольыквләм анчышы йалахай, пәшәм йажон йштәш цацыдым эдәмвлә вольык пичбштбш намозым шәән, плахайын

ирйктят. Нйны топылотшок у олымым тошты намозаншы олым вйлкоок йорят. Тйнгэ йштймй гишан вольык пичйштй пиш когон кйжгйн намозы дон льявйрй погынэн шйнцешят, итйрййашят йасы лиэш, намозы вйт парлана да воздух пиш когон портбалтеш. Ти статьян, худа туж ышкалын шулыкшымат, шачшашлык пйрэзыжймат пиш когон худаландара.

Вольык анчышывля дон ышкар йштйшйвлан пашатйм сдельщинйдон, ударнычестыдон, соцсорэвнованьйдон организуйаш кэлеш. Тэнэ йштймйкй вэлэ совхозвлашты да колхозвлашты туж ышкарвлам йажон анчаш лиэш.

Туж ышкалым йажон пукшымы гйц пасна, керал чоттон шокшы, кукшы, ирэ соты виташты тырын шалгыктымы гйц пасна, эч кэчйнь вольашты йонештарэн кандышташ кэлеш.

Туж ышкарвлам йуктым паштэк йонештарэн вольашты кандышташ кэлеш. Тэнэ кандышмы годым чйнь покташ аккэл. Ольэн, латнан, канэн-канэн ышкарвлэ ашкэдышты. Тэнэ иктй кок цаш жеп кандышмыла. Туж ышкарвлам тор вйрйшты, шугырикэдым корнышты аль тор нырышты кок кидомэтйр вйрым кандышмыла.

Туж ышкарвлам лимй анцыцышты шуку кандышмыла агыл. Нйны мйнгеш-аньешйжй ик километйр нйрым вэлы кашшашлык ылыт. Поранан, мардэжан да когон ушты годым кандышташ аккэл.

Кэчйнь вольашты йонештарэн кандышмаш туж ышкарвлан шулыклан пиш когон пользым пуа. Тэнэ кандышмы качмы шомыштым йажозмда, шум коргыштыш качкыш силажат вйрйшкй йажон кэя. Тилэц посна шачшашлык пйрэзы аважйн шум коргышты йажон кушкэш.

Ышкарвлам ирок вольашты кандышмы годым витам йажон ирйктэн шйндаш кэлеш. Намозым коэн, ыдырэн лыктын, шарйшым вашталтмымыла, йашлавлам, пукшым атйвлам (кормушка) итйрййымйла. Туж ышкарвлам анчышывля да ышкар йштйшйвлэ ышкарвлэ шулыкан йлымйштым йажон тйшлен анчышашлык ылыт.

Кыды ышкаржын лач лимйжй анзыц вадарышкыжы шйшэр валэн шйнцеш. Тйдындон тидым лимешкйжят шывшылаш кэлеш. Тэжэнь ышкалын шйшэрйм ат шывшыл гйнь, вадаржы да йалвлажй пуалытат, пиш когон йасыланэн кердеш.

Ышкар прамој ак кач, сылык ылэш, топылот кйй гйнь, вольык торлйшй докторлан кэлэаш кэлеш.

Вольык торлйшй доктор керал жептон ышкарлан палшэн кертшй манын ышкар йасы годым махань пайыквлам цак-

лымы—сылык ылэш аль агыл, йажон аль худан качкэш, эчэ молымат раскыдын ланцылэн тидьлән кэлэсэн пуаш кэлэш.

Вольык төрлѳшѳ доктор шудьмѳм төр ышташ, кэлэш. Йасыланыш ышкалым пыт төрлѳш цацаш кэлэш.

Ышкалвләм ыдыртыш (котыр) кѳц тѳ ышкал мыж (ящур) цэр гѳц пэрэгѳдѳ.

Лишѳшлык ышкалвлѳлән тѳл вэрэмән ыдыртыш (котыр) цэр дон ышкал мыж цэр (йѳлмѳ пуал шѳмѳ) лит. Нинѳ айыртѳмѳнок лѳдѳшлѳ цэрвлѳ ылыт. Ышкалын ыдыртыш цэрѳм цаклымыкы (цѳрѳ вѳрвлѳм ышкал шѳркѳлѳ) вольык төрлѳшѳ доктор толмымат вычаш аккѳл, тидѳм тѳшѳкок молы ышкалвлѳ гѳц айырэн пасна витѳш питѳрѳмѳлѳ. Ыдыртышан ышкал шалгым вѳрѳштѳш пукшым ѳтѳвлѳм, тѳгѳнѳм, стѳнѳ-ѳм, кѳдѳштѳм пичѳм йажон шолын шѳцшѳ кон вѳттон мышкын шѳндѳш кэлэш аль извѳскѳм шѳрѳп шѳндѳмѳлѳ.

Ыдыртыш цэр ик ышкал гѳц вѳс ышкаллан дѳ эдѳмлѳнѳт пиш куштылгын вѳшталтѳш. Тѳдѳндон ти цэр гѳц пиш когон пэрэгѳлтѳш кэлэш. Ыдыртыш цѳрдон йасыланѳп ышкалвлѳ пиш когон худаланат, мѳрцѳт, колымы йактѳ шот.

Тѳж ышкалвлѳм, ыдыртыш пижмѳш кѳц пэрэгѳшѳшлѳнѳн, йажон пукшаш кэлэш. Молы вольыквлѳм шулыкын ѳлмѳштѳм ат пѳлѳ гѳнь, нѳнѳ гѳцѳт ышкалвлѳлән цэр вѳшталт кѳрдѳш.

Ышкал мыж (йѳлмѳ пуал шѳмѳш) цэр тѳж ышкалвлѳлән айыртѳмѳнок лимѳштѳ анзыц тѳ пиш кого ѳштѳ годым вѳш-, талт шѳрлѳшѳ, лѳдѳш цэр ылэш. Ышкалын кѳпшѳ ѳрѳмѳ, худан кѳнѳмѳжѳ ышкал мыж цѳрдон йасыланымын пѳртѳриш пѳлѳквлѳжѳ ылыт. Пашкуды колхкзышты аль солашты тѳхѳнѳ цэр улы гѳнь, тидѳ вѳс колхозыштыш ышкалвлѳ лѳнѳт вѳшталт кѳрдѳш.

Ышкал мыж цэр пашкуды солашты аль колхозышты ылмым пѳлѳмѳкѳ, совхозын дѳ вѳс колхозын ышкалвлѳлән вѳштатмы гѳц цилѳ стѳтъѳн кѳрѳдѳлѳш кэлэш. Айыртѳмѳнок лишѳшлык ышкалвлѳлән ти цэр вѳшталтмѳш кѳц пэрэгѳш кэлэш. Районыштыш вольык төрлѳшѳдоктор дѳ с/с сола гѳц вольыквлѳм ѳрдѳжѳшкѳ лыкташ цѳрѳшѳшлык ылыт. Тѳхѳнѳ солаштыш эдѳмѳн ышкалым ѳшкѳмѳн вольык сарай лишкѳ нѳлѳн мѳш аккѳл. Ышкѳлѳнѳт тѳхѳнѳ сол лишкѳ имнѳын кашташ акѳл. Ти цэр вольыквлѳлән вѳшталт кѳртмѳлѳок чучѳш кѳнь, вольык төрлѳшѳ доктор кѳлѳсѳмѳдон, вольыквлѳм (цэр пижмѳш кѳц) шулыкташ кэлэш. Изиш

ышкал мыж цэрѣн микробвләм вольыквлән кәпѣшкѣ кол-тымыла. Тәнгә шулыктымыкы, вольыквлә изиш йасыланәнок эртәрәт, вара цәр ак пиж.

Лишәшлык ышкалвләлән ышкал мыж цәр пижәшок кѣнь, йасыланыш ышкалвләлән ти цәрѣм куштылгың эртәрәш тѣдѣ гѣц йѣләрәк ытлаш палшаш кәләш. Ышкал мыж цәр-дон йасыланым годем ышкалвлән ышмаәшѣштѣ, йѣлмә-шѣштѣ дә ышма тамгаәшѣштѣ пиш когон шуку шушырвлә лит. Тѣдѣндон ышкалвлән ышмаштым кәчѣнь мышкаш кә-ләш. Ышма көргѣм мышшашлык ыт ливѣ лишәшлык. Мик-робвләм пушташ маның ти вѣдәш креольинѣм, лизолым әл борный кислотам изиш шылташ кәләш. Йасыланыш ышкал-влән когон йѣмѣштѣ шоәш кѣнь, нѣнѣлән вѣдѣм шукурак пуаш кәләш.

Йасыланым жәпѣн ышкалвләлән пиш пышкыды шудым пукшаш кәләш, цащтыра шудым карштыш ышмадон качкаш йасы. Шышыл полтушкам вишкѣдѣн лыгән ливѣм йүктәш кәләш. Туж ышкалвләм, йасыланымышты годем, тыргыш-тылмаш, вольашты йонәштәрән кандышташ акәл, йал лѣвә-ләнѣштѣ олымым пышкыдын шәрәш кәләш.

Пѣрәзѣвләлән витәмм ѣштѣмәш тә йөндәрѣмәш.

Совхозышты әл колхозышты шошым ышкалвлә лимѣм анчымаш пәшәәш йәмдѣләлтмѣ годем, тәлѣм ирѣ лишѣ ыш-калвлән пѣрәзѣвләм дә шошым пачәш лишѣ ышкалвлән пѣ-рәзѣвләм кыцәлә, кышты, махань витәштѣ урдымыла, ти-дѣм йажон шанән ләктәш кәләш.

Совхозвлә, колхозвлә циләнок пѣрәзѣвләлән йарал, йө-нән витәм жәпѣштѣ йәмдѣлѣшәшлык ылыт. Цилә лишәш-лык ышкалвләнок жәпәш пѣрәзѣвлә шалгыктым витәм йәм-дѣлән шѣндәш кәләш.

Совхозвлә дон колхозвлән шошым ышкалвлә ли-мѣм анчымаш шошым лишѣ пѣрәзѣвләм, цащкыдывләм шулыкавләм куштымаш пиш кого пәшә ылыт.

Пѣрәзѣвлә вольык тѣлѣтѣн анцыкылалыкшы ылыт. Пѣрәзѣвлән шулыкышты вәрц кѣрәдәл-мәш, нѣнѣм куштән шоктым вәрц кѣрәдәлмәш — волькурдым пәшә вәрц, ти пәшәм социализм корныдон колтым вәрц кѣрәдәлмәш, Совет Ушә-мѣштѣ пай дон шѣшәр ситѣдѣмәшѣм сѣнѣм вәрц кѣрәдәлмәш ылыт.

Пѣрәзѣвләлән махань витә кәләш?

Нынылән шокшы, күкшы, соты, вольа витә кәләш. Пырә-
зы витә ик квадрат мәтәр кымдык кың чөйдө бнжы ли. Уш-
ты витәшты пйрэзывлә пырустуйым цәрдон йасыланән кәр-
дйт, нһнй уштышты йажон кушкын ак кәртәт, ушты нһнйым
кыптырта. Сәдһндон пйрэзывләлән шокшы витә кәләш.

Прызывләлән витә шокшы лижы манын, амасавләм, ок-
нһавләм шокшым, плотнам йштәш кәләш. Стәнһавләштыш
аль сәдһрәштыш шәлыквләм, ыражвләм йажон шйшкын-
шйшкын кнопайән шһндәш аль чыкотурлән шһндәш кәләш.
Ныгышәцәт ушты пырән, мардәж йфһлән бнжышты кәртәп.
Ләвәш вәшт вйт бнжы пыры, ушты воздух көргышкы пырән
бнжы кәрт.

Пырэзывлән витәшты шокшок агыл гһнь, нһнйым йрйк-
тән ак кәртәп кһнь, витә көргәш кйрпйцтон камакам йш-
тәш кәләш. Пырэзывлән витәшты кйртһны камакам олташ
акәл, тиды иктөр шокшым пуән аккәрт. Кйртһны камака
олтымы жәпһн утла шокшы лиәш тә вара йһлә үкшән кәй.
Тәнгә уштыш-шокшы лимәш пйрэзывлән шулыклан йажо агыл.
Пырэзывләм утла когон тошты аль лывыргы витәшты ур-
даш акйары. Лывыргы витәшты пйрэзывлән кахыртыш
нәләш тә шодышты пуаләш.

Пырэзывлән витәшты йажон, плотнан вәкшһн шһндймй
ханан сәдһрәм йштәш кәләш. Ханә сәдһрәм йштәш акли
гһнь, цаткыдын, пингйдын шин шһндймй шун рок сәдһрәм
йштәш кәләш.

Пырэзывлән витәшты воздухым ирәэмдәш воздух шывш-
шы трувам аль окнһавләәш труван вентһильәтйрвләм йш-
тәш кәләш. Пырэзывлән витәшты соты лижы манын, окнһа-
вләм шуқыракым дә коговләм йштймйлә. Тошты, ййцкә-
мйш йлйшвләм пйрэзы витәшкы сәртймй гоным кыцәт
окнһавләм угың йштәш кәләш. Совхозыштат, колхозыштат
пйрэзывләлән йарал витә укә гһнь, охыр, йлйдйм пөрт-
вләм дә молы йлйшймәт пйрэзывлә урдым витәш сәртәш
кәләш.

Пырэзывлән витәм кәрәл жәп вольам йштәш кәләш. Тор
витәшты пйрэзывләлән кыдалышташ вәр ак ситы, ирйктәш
тә тйвйлән нһнйым урдаш йасы. Пырэзывлә льявйргән йләт
кһнь, нһнйым кәрәл жәп ирән ат урды гһнь, каваштәшйшты
сакой цәр куштылгын пижһн кәрдәш.

Пырэзывлән витәәшйшты шышылым пукшаш тәгәнәвләм
йштәш кәләш. Пырэзывлән витә лишән кышакән гһньәт
вйдйм йрйктәш бакан камакам йштәш кәләш. Йлйш көр-
гәшок вйт йрйктым камакам йштәш акйары. Вйт йрйкты-

мәшәш вѣт пар погынаат, витә лывырга. Лывыргы витә пѣрзѣйвлән шулыкыштым чѣдәмдә.

Пѣрзѣйвлән витәштѣш сэдѣрәм, тәгәнәвләм, пукшым әтѣйвләм мышкаш шокшы вѣт кәлэш. Пѣрзѣйвләм йүктәш ливѣ вѣт кәлэш.

Сэдѣндон пѣрзѣйвлән кого витәвләштѣй цилә вәрә вѣт бѣрѣктым бакы кәлэш.

Пѣрзѣйвләм цәр пижмәш кѣц пәрэгәш иквәрәш урдым витә акситѣй. Тиләц пасна, эчә пѣрзѣйвлән ылыш йѣдәок йасыланыш пѣрзѣйвләм пасна шалгыкташ витәм йштәш кәлэш.

Йасыланыш пѣрзѣйвләлән малын пасна витә кәлэш.

Пѣрзѣйвләлән пижшѣй пиш шукуы сакой статъан вәшталт шәрлѣшѣй лүдѣш цәрвлә улы. Совхозвләштѣй дә колхозвләштѣй ти цәрвләдон пѣрзѣйвлә пиш когон колат. Вәшталтшы цәрдон йасыланыш пѣрзѣй молы пѣрзѣйвлә лошты ылэш кѣнь, шу пѣрзѣйвләләнәг цәр вәшталтәш, йѣлә, пиш когон шәрлә.

Угѣц шачшы пѣрзѣйм молы пѣрзѣйвлә лошкы пыртымы анцыц шу ылмыжым йәжон тѣшлән пәләш кәлэш. Пѣрзѣй шулыкан ылмым икәнә анчалмашток төрок цақлаш акли, кого опытан вольык төрлѣшѣй доктырат тәнә цақләп ак кәрт. Кыды вәшталтшы цәржѣм пѣтәри иктә маньар кәчѣй вольык төрлѣшѣй доктырат цақләп ак кәрт. Кок кәчѣй, кым кәчѣй эртѣймѣкѣй ижѣй цәр пәлдѣрнәш тѣнгәлэш: йасыланыш пѣрзѣй кахыраш тѣнгәлэш, качмы толкыжы укә лиэш, йшкәжѣй сылык лиэш тә топылот киәш тѣнгәлэш. Вәс цәрвлә пѣрзѣйм пышкәдѣктән пиш когон лаксыртат; тѣнгә пышкәдѣш нәлмѣкѣй пѣрзѣй цѣтѣрәш тѣнгәлэш.

Йасланыш пѣрзѣйм молы пѣрзѣйвлә лошкы колтән нѣнѣлән цәрѣм вәшталтымаш кѣц, угѣц шачшы пѣрзѣйм пѣтәри пасна урдаш йштѣймѣй витәш пырташ кәлэш. Тәхәнъ витә йори йштѣймѣй, шокшы, йөнән лижѣй. Угѣц шачшы пѣрзѣйм тәхәнъ витәштѣй шукок шалгыктымыла агыл, шалгымыжы гач пѣрзѣй нѣмат йасы пәлѣкшѣй укә гѣнь, шу ылэш, тидѣм тѣнәм молы пѣрзѣйвлә лошкок колташ лиэш.

Иквәрәш шалгыш пѣрзѣйвлә лошты иктә пѣрзѣй тѣрүк йасы лин колта гѣнь, шулыкан пѣрзѣйвлә тидѣй гѣц цәр вәшталт йасыланыш бѣнжѣштѣй тѣнгәләп маңын, тидѣм, йә-

сыжы цаклымыкы, төрөк пасна урдаш ыштым виташ питайраш кэлеш. Пасна виташты ысыланышы пйрэзым анчаш, төрлөш (касторкым йүктөш, молы лэкарцывлэ йүктөш-пукшаш, кәп шокшыжым градусныкдон висәш) каньыл.

Пасна виташты ысы пйрэзы тырын киэн кәрдәш. Мол пйрэзывлэ ак аптыртәт тә цәр вәшталтмы гыц лүдөш агыл. Пасна изи виташты шйрән дә йажон дьэзинфәкцимәт ыштәш каньыл. ысыланыш пйрэзы кахырымы, тйрвйцмь годым, шйвйльвйт йәрә (кыжвәкәшәт) цәр вәшталтышы микробвлә пиш когон пәшат.

Дьэзинфәкци ыштймәшәш нйны цилә йамыт, колат. Иквәрәш урдымы пйрэзывлән кого виташты тәнгә дьэзинфәкцим ыштәш ысы, эчә шәргәш шагаләш.

Ысыланыш пйрэзывлән пасна витәм кышакән, кыцә ыштймьлә.

Угыц шачшы пйрэзывләм циләмок пйгәри пасна виташты шалгыктымыла. Кыды пйрэзыжы йужнам йасан шачәш әль шачмы пәштәкшй кок кәчы, кым кәчы йасылана. Сәдбюдон пйрэзывләм пасна шалгыкташ лишәшлык, ышкалвлән витә лишнй, витәм ыштәш кәлеш. Совхозышты әль колхозышты йөндон видымй хозайствышты пасна витәм дә пйрэзывлә урдым витәм ик базәш әль ик кудывичәц ыштәш кәлеш. Малын тәнгә ыштймьлә? Тәлым, үштй годым, пйрэзывләм лимышгы витә гыц пасна витәш, пасна витә гыц пйрэзывлән витәш кандышташ манын тәнгә ыштәш кәлеш.

Совхозышты әль колхозышты ышкалвлә лимй витәм өрдөжәш пиш йажон ыштймй гынь, пйрэзым шачмыкыжы төрок әвәжй гыц ак айырәп кйнь, пйрэзыжым шачмыкыжы иктә кым кәчы әвәжй сага урдаш лиәш.

Йасан пйрэзывләм әль тәко шачшы пйрэзывләм пасна урдаш, витәм когом ыштәш акәл. Тьдйм иктә 10 — 15 пйрэзывлән ситәлыкым ыштәш кәлеш. Ти витә пйрэзывләм топылот урдым витә ганьок йажон йөндәрымй лишәшлык ыләш. Пасна витәш тә пйрэзывләм топылот урдым витәш пыраш пасна амасам ыштәш кәлеш. Нйны икйжәк-иктйштй гыц цаткыды, күйкшй стәнәдон кйдәштймй лишәшлык ылыт. Воксәок, потолок йактәок кйдәштән шйндәт кйнь, эчә йажорак лиәш.

Пасна витәштәт шокшы, кукшы, соты лишәшлык, топылоток тидым ирән урдаш кәлеш. Пасна витә көргәш пасна кйдәжвәлм шукум ыштәш кәлеш. Пйрэзывләм ти витәштй

икыжак-иктйштй гйц пасна шалгыкташ кэлэш. Сакой ста-
тъан цэрдон йасыланышы пйрэзйвләм ик кыдэжйштй шал-
гыкташ акйары. Иквәрэш шалгыктэт кйнь, нйнын цэрйштй
йкыжак-иктйштйлан вашталтэш.

Пасна виташ андакэш пыртымы токо шачшы пйрэзйвләм
йасыланыш пйрэзйвләдон иквәрэш шалгыкташ акэл. Пасна
виташтй йажо кыдэжвләм йшташ акли гйнь, кок витәм йш-
таш кэлэш. Тынәм ик виташтйжй токо шачшы пйрэзйвләм
урдымыла, вэс виташтйжй цэрләнйш пйрэзйвләм урдымыла.

Ваталтшы цэрдон пйрэзй пырахым цэр гйц ыш- калвләм пэрэгйдә.

Шуку совхозвләштй дә колхозвләштй тэнэ цэр шәрлй-
маш лиәлтйн. Ышкал тйлзак пэләк, кок тйлзй лимйжй анцыц
поспэйэн шотым пйрэзйм йштә. Пйтәри ик ышкал тэнэ
йштә, вара молывләят тйнгэ лит. Поспэййдйм пйрэзйм йш-
тымаш нймагань вирдэок лимйлә чучэш. Ышкалвлә тыры-
нок шалгәнйт ылнэжй, нйнйм шырал шйндймаш, тйкнймаш
моло нымат укэ ылнэжй, йажон пукшэн урдымы ылнэжй.
Тйнгэ гйньят ышкалвлә пйрэзйм пырахәнйт, колышы пйрэ-
зйвләм йштәнйт.

Совхоз әль колхоз тэнэ ышкалвлә пырахымаш кишән
пиш кого әксыкйм (увиткәм) ужэш. Тэхәнь самынь лимй
совхозышты әль колхозышты „шуку пйрэзй лиэш, шуку
шйшэр лиэш“ манын шанымаш лочокэш литэлыт дә план-
влә нйгышакәнәт шагалтэлыт. Пырахыш ышкалвлә шй-
шэрйм изиш вэлэ пуәнйт, кыдыжы эчэ воксэок путэлыт.
Ышкавләм анчымашэш тә пукшымашэш шуку трудам пиш-
тымй, шуку оксам, кормым пйтәрймй, шуку нинй такэш —
йамыныт. Кыды совхозыштыжы әль колхозыштыжы тэл дон
шошым гач тўж ышкалвлә пэлжәт утла пйрэзйм пырахәнйт.
Ма вырдон ышкалвлә пйрэзйм пырахат?

Пйрэзй пырахымаш ышкалвлән пиш лүдйш цэр ылэш.
Ти цэрйм „пйрэзй пырахыктыш, вашталт шәрлйш цэр маныт.
Тымәншйвлә тидйм эчэ „инфрэкционный аборт“ маныт.
Ти цэр вашталт шәрлә. Тэхәнь цэрдон йасылавыш ышкал
гйц ти цэр шулыкан ышкалыш вашталтэш. Цэр вашталтарыш
микробвлә ышкалын вйрэшйжәт тә ышкалын шўм көргйш-
тыш пйрэзйн вәрэшйжәт шәрләт, пашат. Ти цэр аза. Тйдйн-
дон жеп шотэок колыш пйрэзйм ышкал йштә әль пиш
когон льязйрәм йштә. Тэхәнь пэлэ колышы, льязйрә пйрэ-
зйвлә шуку ак ймәп, колат,

Хозайствылан ти цэр пиш кого эксйкым канда. Колыш пйрэзй шачмы гйц пасна пйрэзй пырахым паштэк шуку эчэ ышкал йасылана, исйр лиэш. Вэс рэдй кашмыкыжат тэхэнь ышкал пйрэзйым пырахэн йштә. Тэхэнь цэрдон йасыланыш ыпикалын шышөржйм күктйдэ качкаш акйары, сепаратырышкат колташ ти шйшэр акйры. Ти цэр ышкалвлә лошат тә пйрэзйвлә лоштат пиш куштылгын шәрлә. Ти цэрйм сйгәш, йасыланышы ышкалвләм дә пйрэзйвләм төрлән шокташ пиш шуку силам пиштәш кэләш, шуку оксам шәзәш кэләш.

Сэдйндон кэрэк кыды совхозыжат, таварлык шйшөр. йәмдйлышй фэрмәт, пйрэзйвләм урдышы фэрмәт ышкалвлә дон цйрэзйштылән тэхэнь цэр лимй ваштарэш пыт кйрэдәлшәшлык ылыт. Ышкалвләлән ти цэр вашталтын гйнь, шәрләшйжй ирйкым пуаш акәл, йләнймйжй андакок пыт кйрэдәл ййлә йамдаш кэләш.

Ти цэр ышкалвләлән вашталт шәрлә гйнь, тэхэнь правилвлә кэләсймйм пыт йштшәш кэләш.

Ышкалвлә лимй жепйм цакямыкок (вэрәмә шон лишәшлык аль шотә лишәшлык) лимй (пйрэзй йштйм) витәшкй пырташ тйгәлмйлә. Ййлә лишәшлык пәлыквләжй тэхэньвлә: пышара аварга, ышкал цылдйрйм колта, варажы кәвә вйт ләктәш тйгәләш.

Прахыш ышкалынат лимй жеп шомым анчыкташ тэхэнь пәлыквләок лит, нйнь когон вэлә ак пәлдйрнәп.

Тэхэнь ышкалым (вэрәмә шотәок лишәшлык ышкалым) лимй витәш жепйшты питйрәт кйнь, пырахэн лиэш кйньәт, прахыктыш цэрйм куштылын эртәрә. Колыш пйрэзй, кәвә вйт, вйр, пырахыш ышкалын кыжвәкшй, ти цэрйм шәрәт.

Лимй вәрйшшты (йлышйшты) ышкал пйрэзйм йштә гйнь, пырахыш ышкал шалгым вәрйм йажон ирйктәш тә дьезинфекцим йштәш кэләш, колыш пйрэзйн кәпшйм лыктын шуэн рок лош тайаш кэләш, ләвбйргйш шәрйшйжйм йылатән колташ кэләш, пырахыш ышкалым тйрләш кэләш. Пырахыш ышкал молы ышкалвлә лошты пйрэзйм пыраха гйнь, вәржйм андак, тйвйлән, йажон ирйктәш, дьезинфекцим йштәш йасы. Цэр шәрйшй бактйеривлә йаләш, выргәмәш тә вольықвлә тэрвән пижйн, цилә базы ййр, ышкалвлән цилә йлышвләэш шәрлә. Шәрлымкйжй ти цэр ышкалвләлән циләлән вашталт кәрдәш.

Тйдйндон туж ышкалвләм йажон тйшләш кэләш. Ййлә лишәшйм анчыктыш пәлыквлә пәлдйрнәш тйгәлмйкй, туж ышкалым кыцәәт лимй витәш питйрәш кэләш.

Пырээы бштәш пырахыктыш цэр ышкалвләлән вәшталт шәрлбмбш вәштарәш кбрәдәлмәштб тидб сәк тбн, пиш когон кәрәл пәшә ыләш.

Ти кәләсбмәшбм эчә ти гишән пыт бштәш кәләш: цәрән ышкалвләәт йужнам пбрээбм жәп шомыкы ижб бштәт дә бблбшбм бштәт.

Тәнә гбнбәт тәхән ышкәл гбц пбрээы йәсан шәчәш, тбдблән әвә мбшкбрбштбжб ылмы годымок эчә цәр пжбн. Тбләц пасна ышкәлын кәвә вбт йәрә дә вбр йәрә цәр шәрбш микроблә пиш шуку ләктбт. Тәхән лимб вәрбштб (бблбшбштб) ышкәл лиәш кбнб, цәр вәшталтмы гбц молы ышкәлвләм пәрәгәш кәләш.

Йәсы шкәлвләм, лимбштб пәштәк әл пбрээы пырахымышты пәштәк, пасна витәш питбрәш кәләш. Тидбм вольык тәрлбш доктыр шбдбм стәтбн тәрләш кәләш. Кәвә гбц сәкәй хирсб ләктәш цәрнбмәш ышкәлым доктыр шбдбм стәтбн тәрлбмблә, мышмыла молә. Цәрләнбш ышкәлым пасна витә гбц молы ышкәлвлә лошты урдаш вольык тәрлбш доктыр шбдбмбдон вәлә лыкмыла.

ПБРЭЗБ ПЫРАХЫШ ЫШКАЛВЛӘМ МАМ БШТБМБЛӘ.

Вәшталтшы цәрдон пырахыш ышкәлвләм топылот тбшләш кәләш, пбрээбм прәхым пәштәк кок тблзб пасна витәштб урдаш кәләш.

Вәшталтшы цәрдон пырахыш ышкәлвлә совхозышты әл колхозышты шуку агыл гбнб, нбнбм доктыр кәләсбм стәтбн районштыш исполком шбдбмбдон шулыкән вольыквлә лошты цәр бнжб шәрлб манын, хозәйствә гбц воксәк карәндаш кәләш. Тәхән цәрән ышкәлвләм, ушкбжвләм кбзбт йори пасна хозәствышты урдәт. Совхозышты әл колхозышты ти цәрдон йәсыланыш ышкәл вольык лиәш кбнб, нбнбм (тәхән хозәйствә лишнб улы гбнб) тбшкб урдаш колтымыла. Вәшталтшы цәрдон пырахыш ышкәлвләм урдым хозәйствы районшты укә гбнб, совхоз әл колхоз ти ышкәлвләдон мам бштбшәшлык ыләш, тбдбм районштыш исполком кәләсбшәшлык ыләш.

Совхозышты әл колхозышты вәшталтшы цәрдон пырахыш ышкәлвлә шуку гбнб, нбнбм пасна кбтбштб пасна ушкбжвләдон кандышмыла, йори бштбм витәвләштб урдымыла.

Вашталт шәрлѣш цѣрдон, ѡль вѣс вирдон ышкал пѣрѣзѣйм прахѣнь гѣйнѣ, тѣйдѣйм викок пѣлѣш манын, колхозышты ышкал кѡвѡ гѣц лѣкшѣ сакой вишкѣдѣвлѣм лабораторишкѣ пѣлѣш (исслѣдуйаш) колташ кѣлѣш. Тѣлѣйм тидѣвлѣм дѡ совхозышты пѣрѣзѣйм прахѣн лишѣ ышкалвлѡ улы гѣйнѣ, тѣхѣнь ышкалвлѣн вѡрѣйм, колыш пѣрѣзѣй ѣштѣйм пашткѣ кѣлмѣктѣн колташ кѣлѣш. Лабораторишкѣ пѣлѣшѡшыквлѣм кѣцѣ колтымыла, тидѣйм районыштыш ѡль хозѡйствыштыш вольык тѣрлѣш доктыр, ѡль лабораториштѣ пѡшѡ видѣшѣ доктыр раскыдын анчыктышашлык, кѣлѣсѣшѡшык ылѣш.

Науку кѣлѣзѣймѣ сѣмѣнь ѣжон тѣшлѣн анжат, вашталт шәрлѣш пырахыктыш цѣрдон ышкалвлѡ пѣрѣзѣйм пырахѣнѣт ѡль вѣс вирдон пырахѣнѣт. Тидѣвлѣм лаборатори раскыдын анчыктѣн пуа. Тѣлѣц пасна эчѣ лаборатори тѣхѣнь цѣрдон кѣрѣдѡлѡш ѣнѣйм анчыктѣн пуа.

Тѣхѣнь самынь лимѣйм, науку кѣлѣсѣйм сѣмѣнь тѣшлѣн пѣлѣмѡшвлѣм хозѡйствылан пиш когон пѣлѣш кѣлѣш. Вашталт шәрлѣшѣй, пѣрѣзѣй пырахыктыш цѣрдон совхозышты пѡшѡзѣйвлѡ дон спѣциальиствлѡ, колхозышты колхозныквлѡ дон спѣциальиствлѡ цилѣн пыт кѣрѣдѡлшѡшык ылыт. Хозѡйствылан пиш кого эксѣкѣйм ѣштѣш тѣхѣнь лѣдѣш цѣрдон ышкалвлѡ ѣасыланаш тѣнгѡлмѣкѣштѣй, нѣнѣйм тѣрлѣш пиш ѣасы лиѣш. Ти цѣр вашталтмаш кѣц ышкалвлѣм пѣрѣгѡш ѣасы агыл. Авдак вѣлѣ, ышкалвлѡлѣн вашталтмы ѣактѣ кѣрѣдѡлѡш кѣлѣш.

Вашталт шәрлѣш, пѣрѣзѣйм пырахыктыш цѣр гѣц ышкалвлѣм пѣрѣгѣдѡ.

Ти цѣр вольык урдым пѡшѡм ашныктѣн видѡш ѡптѣртѡ.

Ышкалвлѣм лимѣштѣй годым анчѣн мыштыш ѣдѣмвлѣм ѣѡмдѣлѣмѡш.

Совхозышты дѡ колхозышгы ышкалвлѣм лимѣштѣй годым анжѣн мыштышы, пѣрѣзѣйвлѣм кѣрѡл жѣптон анчѣн-куштѣн мыштышы ѣдѣмвлѣм айыраш, ѣѡмдѣлѡш кѣлѣш. Ти ѣдѣмвлѣлѣн, пѡшѡштѣйм ѣжон ашныктѣн ѣштѣшштѣй манын, шанымаш стѡтыан пѡшѡм ѣштѣн шоктышты манын, пѣлѣмѡшѣйм пумыла, нѣнѣйм тымдымыла, пѡшѡѣш ѣнѣдон шагалтѣн мѣмѣлѡ. Пѡшѡм, ѣнѣдѡрѣймѣ дѡ олмктымы лижѣ манын, социальистѣичѣски сорѣвновѡнѣдон, ударнычѣствы сѣмѣнь видѡш кѣлѣш. ѣжон ѣштѣшѣйвлѡлѣн прѣмим пумыла. Пѡшѡ сдѣѣльщинѣдон жѣплѣм лижѣ.

Ышкалвләм лимбшты годым мыштән ачаш пашә пәлбшб (кадырвлә) әдәмвлә маханьвлә кәлт? Иктбгбцәт угла вольык төрлбшб саньитәрвлә кәлт. Нынбм саньитарный врач әль вольык төрлбм больницбштыш фәлшбр тымдышашлык ыләш. Вольык торлбш доктыр саньитар пашәм видбшашлык әдәмвләм, ышкал лимбм пәлбшб әдәмвләм ышкалын жәп шон лишәшлык пәлдбрнбмбм дә жәп шотә лишәшлык оодым мыштән палшышы әдәмвләм тымдышашлык ыләш. Ышкал йасын, самыньалт лиәш кбнь, пбрәзбм пыраха гбнь, тбнәм тидбм төрләш кәләш. Тидбм кыцә төрлбмблә, пбрәзбжбм мам бштымблә, йасыланыш пырәзбвләм кыцә төрлбмблә, цилә вольык лицбш доктыр тымдышашлык ыләш.

Колхозвләштб дә совхозвләштб саньитәр лишәшлык әдәмвлә ти пашәвләм бшкә бштән анчән практикбштб тымәншәшлык ылыт.

Кынам, махань хәдбрвләм кычылтмыла, вольыквләм махань лъәкәрцбгладон төрлбмблә, тидбм цилә нбнб пәлбшашлык ылыт. Тиләц пасна эчә саньитарвлә ышкалвләм урдаш пасна бблбшвлә кәрәл ылмым, тбштб ышкалвләм урдаш анчыктым правилвләм, дьезинфәкцим бштәш анчыктым правилвләм, молымат, пәлбшәшлык ылыт.

Ышкалвлә лимб вәрәмәәш совхозышты туж ышкал полкы йбдә, колхозышты кбтб йбдә вольык төрлбм пашә пәлбшб саньитар лишәшлык. Вольык төрлбшб доктыр анчыктымыдон дә вуйлатымыдон ышкалвлә дон пбрәзбвләм, цәр пижмәш кбц пәрәгәш, йасыланыш ышкалвлә дон пбрәзбвләм төрләш, ышкалвләлән лиәш палшым пашә бштәш саньитарлан шүдәш кәләш. Саньитар пашә видбш тымдымашкы брвзбб, силан, пәлбшбрәк әдәмвләм айраш кәләш. Ышкалвлә лимб годым саньитарлан пиш кого, вуйлатән мимб пашә вәрәштәш.

Саньитәрвлә гбц пасна эчә пашәәш ситәлык ышкал бштбшбвләм, пбрәзб анчышывләм йәмдбләш кәләш.

Ышкал бштбшб дон пбрәзб анчымы пашә видбшашлык әдәмвләм зоотьәхнык тон вольык төрлбшб доктыр икварәш йәмдблбшәшлык ылыт.

Ышкал бштбшб мам пәлбшәшлык ыләш вара? Тбдб ышкалым, лимбжб годым, анчән мыштышашлык, токо шачшы пбрәзбм анчән мыштышашлык, ышкалым бштән мыштышалык, ышкал вадар карыштымым пәлбшәшлык тә тбдбм төрлән мыштышашлык ыләш. Пбрәзб анчышы пбрәзб анчым пашәм цәр пижмб гбц тбдбм пәрәгбмбм, пәлбшәшлык, пбрәзбм пукшән мыштышашлык. Пбрәзбвлән вәштал-

тшы цэрэшты шулыкан пйрэзывлалән йнжы вашталт манын, шу пйрэзывләм пасна витәш питырымлә. Пйрэзы нчышы тидым палышашлык ыләш.

Йажон тымдымы, ышкә пашаштым палышы саньитәр дон пйрэзы анчышы шуку тйжәм пйрэзым пәрэгән куштән шоктат, ышкалвләм лимышты годым кәрәл жәптон анчән лыктыт.

Пашәм мыштән, кындон видәт кынь, ышкалвләм лимышты годым самынь лимы гыц пәрәгәш лиәш.

Совхозышты аль колхозышты пашәм йштән мыштышы саньитәрвләм, ышкәл йштышы да пйрэзы анчышывләм йәмдйлымаш вәлә ак ситы. Эчә нынын пашаштым мыштән, кындон видәш кәләш. Молю пашазывләнйм да колхозныквләнймәт пашаштым тәгәок видымыла.

Ышкалвләм лимышты годым анчым пашәм шанымы гань эртәрәш кәләш; мыштән, кындон видәш кәләш.

Эртыш тәл дон пошым колхозвләшты да совхозвләшты пйрэзывләм худа условшиты, саньитәрилән тупыньла условишты урдымы гишән вәлә агыл, эчә ышкәл йштышывлән, пйрэзы анчышывлән, саньитәрвлән да ышкәл анчышывлән пашаштым мыштән кындон виддымы гишән, шуку тйжәмдон пйрэзывлә коләнйт, пйтәнйт.

Ышкалвлә дон пйрэзывләм анчым пашалән иктәт вуй литымы гишән, худан, пашә йштымашым шулдыдон жәплымы гишән, йштышашлык пашә нормым хулан йштымы гишән, тўж ышкалвлә дон пйрэзывләм анчышы пашазывлән да колхозныквлән пашә йштымаштышты дьисциплинынй укә ылын. Пашәм цилә статьяшоктән йштымы литә ылын.

Совхозвлә дон колхозвлән вуйлалтышывлә да парты дон обществәннй органьзацивлә хозайствы пашәм йштән мыштән кындон вйдымы кыцә йштән шоктышашлык ылыт?

Вольык анчышы кәрәк махань эдәм гыньәт ышкалвләм пукшышашлык, йүктышашлык, ныным ирән урдышашлык ыләш. Пашәм вольык анчышы эдәм раскыдын палыжы. Вольык анчышы эдәм ышкә пашажым айыртәмынок йаралын йштән шоктыжы, ышкалвлә лимышты вэрәмән шулыкан, тәмшы лишты. Вольык анчышы ышкә пашажым раскыдын палыжы.

Совхозышты да колхозышты цилә саньитәржок ышкәл чотым палышашлык, ышкалвлә дон пйрэзывләм анчышашлык, нынын вәрц отвәчйшашлык ыләш. Ышкалвлә цилән

цэвэр лимй гишан, пйрэзывләм цилә пэрэгән шоктымы гишан, айыртәмйнок пашәм йажон Ыштәш цацымы гишан, нагырады пумы лиэш. Тидым саньитәр раскыдын пәлышашлык ылэш.

Ышкал Ыштышы дон пйрэзывлә анчышы эдәм кү, маньар вуйым, лймынок махань ышкалвләм, пйрэзывләм анчышашлык ылэш, мам Ыштышашлык ылэш, пашә Ыштымыжылән махань награды пумы лиэш, тидым цилә раскыдын пәлышашлык ылэш.

Вольык анчышы, саньитар, ышкал Ыштышы, пйрэзы анчышы, пашаштым йажон Ыштәт кынь, пашә кэчымәт нынйләя шукурак пиштымылә.

Когон пашә Ыштәш мастар эдәмвләлән Ыштән шоктымы нормым вэлә агыл, утыдон Ыштән кертмы пашә нормым Ыштымылә.

Пашә Ыштымашты кэрәк күжәт Ышкә вәрыштыжы лижы; кэрәк күләнжәт пашәм сдэльный Ыштымаштон түлымй лижы; ударныквләлән, айыртәмйн Ыштән кертмышты гишан прэмим пумы лижы. Ти кэләсымәшвлә йондон мыштән видымй гишан кытыкын вэлә кэләсымы ылыт.

Ышкалвлә лимәпэш вольык төрлйм (вэтьэринари) пашәм йәмдылымй дә организуймы гишан.

Ышкалвлә лимй годым самынвлә шйрән лит: йасын лит, пйрэзы акйарын шачеш моло. Тйндон цилә совхозлан дә колхозлан вольык төрлйм пашәш чотон (жәпыштй) йәмдылалтәш кәлэш. Вэтьэринари палшымаш ышкал лимй годым вэлә агыл, эчә лимй паштәкшәт, йасыланән колтат кынь төрләш кәлэш; пйрэзывләмәт анчаш тә төрләш кәлэш. Ышкалвләлән лиәш пырахыктыш цәр щәрлймым цәрәш кәлэш. Ышкалын кәвәжй дон вадаржы карштат кынь, ныным төрләш кәлэш. Вольык төрлйшы доктырын куштылгырак пашәвләжым, анчыктымыжы сэмйнок тымәншы саньитәр Ыштышашлык ылэш. Саньитәр Ыштән мыштыдымы пашәвлә шйрәнок ләктыт. Тйдындон доктыр аль фэльшыр пылоток кәрәл лиэш.

Ти пашәм видыш совхозвлә Ышкымыштын цилә учәскывләшток вольык төрлйшы доктырым аль фэльшырйм урдат. Колхозвләлән учәскыштыш аль районыштыш вольык төрлйшы доктыр дон вольыквләм төрлйм гишан андакох попән йәмдылымйлә.

Ышкал лимбим анчаш йамдылалтмы жепйнок лишашлык ышкалвләм вольык төрлбшй доктыр анчән ләкшашлык ыләш, лимбй жепбн цуцан-цуцан айырышашлык ыләш. Эчә лишашлык ышкалвлә дон пйрзбйвләлән йамдылбмбй витәвләм, вольыкым пасна шалгыктымы витәм дә ышкалвләм лиәш пыртымы витәм анчән ләкшашлык ыләш. Кыцә ти витәвләм йажоэмдәш-төрләш кәләш, тидбмәт доктыр анчыктән пушашлык ыләш. Тиды гыц пасна эчә саньитәрбйн пәлымәшбжбйм дә бштән мыштымашыжым доктыр тбшлбшашлык ыләш.

Саньитәрбйн аптьэкбштбжбй кычылташ кәрәл хәдбйрвләм, лъэкәрцбйвләм доктыр эчә тбшлән анчышашлык. Ышкалвлә дон пйрзбйвләлән пукшышашлык кормым, вбйт тон шәрбшбйн йарал ылмыштым эчә доктыр анчән ләкшашлык ыләш.

Вольык төрлбшй доктыр саньитәрвләлән, вольык анчышывләлән, ышкал бштбшбйвләлән, пйрзбйвләм анчышывләлән ышкал лимбй годым мам бштбшашлык ылыт, кыцә бштбшашлык ылыт, цилә шайышт пушашлык ыләш. Ышкалвләм лимбштбй годым цәвәрбйн анчән эртәрбйм гишәнәт нбйнблән шайышт пушашлык ыләш.

Совхозышты дә колхозышты лишашлык ышкалвлә полкы йбдә төрләш кәрәл аптьэкбйм урдаш кәләш. Саньитәрвлә, ышкал бштбшбйвлә, пйрзбй анчышывлә доктыр анчыктымыдон ти аптьэкбштбш лъэкәрцбйвләм кычылт мыштышты.

Аптьэкбйм саньитәр сырәлән урдыжы. Саньитәр шүдбдә аптьэк кыц нымат нәлмәш бнжбй ли. Вольыквләлән махань цәр годым, маньар лъэкәрцбйм пумыла, төрлбмбй годым махань хәдбйрвләм кычылтмыла, тидбйвләм цилә саньитәр раскыдын пәлбшашлык ыләш. Хәдбйрвләм, кычылтмы паштәк, йажон ирбктәш (мышкаш) кәләш; вара коропляшкы пиштән аптьэкбш сырәлән шбндәш кәләш.

Лишашлык ышкалвләм саньитәр кәчбнь анчышашлык ыләш. Лиәш тбнгәлмбкбштбй ышкалвләм лимбй витәш пыртымыла. Тбшкбй саньитәр топылот пырән анчыжы, ышкалвләлән, лимбштбй годым дә лимбкбштәт, палшыжы.

Ышкалвләм, лимбштбй годым, кыцә анчымыла.

Түж ышкалым, лимбжбй анцыц иктә ик кәчбй әль кок кәчбй пәрви, лимбй вәрйшкбй (витәшкбй) питбйрәт. Лимбй вәрйш пыртым ышкалым пасна вәрйшкбй шагалтат, топылот бшкә вәрйштбжбй шалгыктат. Жәп шотә лишбй ышкалвләм, пйрзбй пырахышы ышкалвәм молы ышкалвлә гыц пасна, өрдбжәш

ВОЛЫК ТӨРЛӨМӨ АПТЬЭКБІШТЫ ЛИШАШЛЫК ХА ДЫРВЛАН СПИСКЫ

Хадырвлан да льякарцывлан лымбшты:	40 чот- шы	Хадырым аль льякарцым кынам кычылтмыла
Кльизмөй бштым крушка. Круш- кашты рэзин пыч пижыктымөй, пыч мычашыжы охоньцян (пыч каньок)	1	Ышкал лимы аль пырахым па- штэк пйрэзёй шачмы вйрым мышкаш, сүвөй пижмөй годым мышкаш та ышкаллан кльизмөй бштәш
Какляка кайыц	1}	Ышкалын да пйрэзёйн шушыр- гым вярбшты, шырал шбндөйм вярбшты мижбм тйрэдәш та эчэ молы кэрәләшәт.
Төр кайыц	1}	
Пинцәт	1}	Шушырым төрлөмөй годым изи операци бштәш. Ышкал пй- рэзөйм йасын да самынь лиәлт бштымөйжөй годым палшаш.
Скальпэль	1}	
Акушәр костыль	1}	
Акушәр шөргөйш онг	1}	
Вольык кәп шокшым пәлымөй градуснык (търмомәтйр)	6	Ышкавлә дон пйрэзёйвлән кәп шокшы пәлымөй (висөймөй) го- дым кэрәл.
Градусныкбөйм пачәш пижык- тым хадыр	10	Градусныкбөйм пачәш йалыш- гаш
Марганцэвый калы прошок	50 г.	Тидөйм вөдәш шылтымыла дә ги вөйттон пйрэзёй шачмы вә- рөйм мышмыла.
Льизол	0,5гр.	Шушырәш ништәш та тидөйм мышкаш.
Крэолийн	2 гр.	Дьэзинфэкиим бштәш.
Глаубэровый санцал	5 гр.	Ышкавләлән шөмбшты кар- штымы годым дә пышкәтмөйш- төй годым пукшаш.
Скпидәр	2 гр.	Мышкаш. Шйрәш. Кидәш шйрәш та эчэ молы кә- рәләшәт. Вольыквләм пасна шалгыктым витәштөй дә молы вәрәйт дьэ- зинфэкии бштәш (растворым шәвәш).
Танньин	0,5г.	
Кваси	0,5г.	
Вазөлийн	1 гр.	
Киттон кычылтмы шдропульт	1	Ышкавлән мбшкөй күпөймөй- көй пумы.
Троскар	2	
Чәйәш йөмө соды	1 гр.	Ышкавләлән да пйрэзёйвлән пышкәдөйш кодым дә молы цэрдон йасыланым годым пук- шаш.
Каломэль	0,5г.	
Шур гөц бштым изи висә	1	Куштыдгы хадырвләм висәш.

шагалташ кэлэш. Ышкал лимыкыжы, кым кэчы аль вѣц кэчы лимы виташтыжок шалгышашлык ылэш. Шалгымыжы годым тидым пиш йажон анчаш кэлэш.

Пѣрэзѣм, шачмыжы паштэк, иктѣ кым кэчы кѣрѣлттѣок ѳвѣжѣ сага урдаш кэлэш. ѳвѣжѣ сага шалгыктым годым шѣшѣрѣм изин, шѣрѣн шывшѣш. Йажон лин гѣнь, ышкалым кым кэчыштѣк лимы витѣ гѣц лыкташ лиѣш. Лыкмыкы, вѣрѣшѣжѣ лишѣшлык вѣс ышкалым шагалташ лиѣш. Пѣрэзѣм, лимы вѣр гѣц лыкмыкы, пѣтѣри пасна урдым витѣш пѣтѣрѣш кэлэш. ѳвѣжѣм лишѣ ышкалвлѣм урдым ѳлѣшѣш пѣртымыла, пѣрэзѣжѣ лишѣн, пасна пѣтѣрѣмѣ витѣ лишѣн шагалтымыла.

Ымбакылажы пѣрэзѣм ѳвѣжѣ гѣц айырымла. Шѣшѣрѣм йѣктѣн пукшымыла гѣнь, ышкалым пѣрэзѣвлѣ урдым витѣ гѣц ымбалан шагалтымыла. Ышкал ѳштѣмѣ лошты цѣчы шывшыктѣн пѣрэзѣм пукшыктымыла гѣнь, пѣрэзѣвлѣн витѣ лишѣн ышкалым шагалташ кэлэш.

Йасы пѣлѣкшѣ пѣрэзѣн нѣмат укѣ гѣнь, пасна шалгыктым витѣ гѣц иквѣрѣш урдым витѣш вѣц кэчыштѣ пѣрташ кэлэш. Пѣрэзѣвлѣм иквѣрѣш урдым витѣштѣ шачмы вѣрѣмѣ сѣмѣнь (когорак сѣмѣнь) шагалтѣн миѣш кэлэш. Пѣрэзѣвлѣм иквѣрѣш урдым витѣштѣ дѣ пасна шалгыктымы витѣштѣ цѣзѣм шывшыктѣн пукшымыла гѣнь, пукшым годым ышкалым шалгыкташ шокшы витѣм ѳштѣш кэлэш. Ышкалым шывшылмы годым шалгыкташ шокшы витѣм ѳштѣш акли гѣнь, ышкалвлѣм пѣрэзѣвлѣ урдым витѣш иктѣн — коктын пѣрташ кэлэш. Тѣдѣндон амаса лишѣнѣ воля вѣр шукурак лижѣ.

Йасын лишѣ аль самынѣалт лишѣ ышкалын лимыжѣ паштѣк шушыржы ѳрѣлѣнѣн гѣнь, ышкалжым пасна шалгыктым витѣшкѣ тѣрлѣш пѣрташ кэлэш. Ышкал вѣшталтшы цѣрѣн агыл гѣнь, возык тѣрлѣш доктыр шудѣм дон ти ышкалым иквѣрѣш шалгыктым витѣшкок пѣрташ лиѣш. Пѣрэзѣ пѣрахышы ышкалвлѣм суткашток пасна урдым витѣш пѣтѣрѣш лиѣш. Ышкалвлѣм, лимыштѣ годым, санѣитѣр анчышашлык ылэш, нѣнѣлѣн палшышашлык ылэш. Санѣитѣрлѣн, пѣшѣ ѳштѣмѣжѣ годым, ышкал ѳштѣшѣвлѣ палшышашлык ылыт. Ышкал лимы паштѣк санѣитѣр пѣрэзѣ шачмы вѣрѣм мышашлык, пѣжѣш сѣвѣм айырышашлык, дѣ моывлѣмѣт ѳштѣшѣшлык ылэш. Вольк лицѣмѣ пѣшѣм доктыр анчыктым сѣмѣнь санѣитѣр ѳштѣшѣшлык ылэш.

Йасын лишѣ, самынѣалт лишѣ ышкалвлѣ гишѣн дѣ пѣрэзѣ пѣрахышы ышкалвлѣ гишѣн совхоз аль колхоз вуйлатшы-

лан (администрацилан) саньитәр кэлэсьшәшлык ыләш. Хозайствы вуйлатышы вольыквләм тәрләш вольык тәрләншәшлык ыләш.

Доктыр әль фәльшәйр йәлә толын аккәрт кәнә, саньитәр мыштымыжы дә кәртмәжы сәмәнә ышкәок лицәлшәшлык ыләш.

Ышкәлвлә дон пәрәзәвләм анчаш әдәмвләм (ышкәл ыштәшәвләм дә пәрәзә анчышывләм) ләмән шагалташ кәләш. Нәнәлән циләштәләнәк вәрәм анчыктән пумыла, пәшәштәм ынгылдарән пумыла. Анчым ышкәлвлә әль пәрәзәвлә чотан лиштә. Шамак толшы, ик әдәмлән анчаш 15 ышкәлым пәрәзәгә пумыла, пәрәзә анчышылан 25 пәрәзәлым пумыла.

Ышкәлвләм дә пәрәзәвләм анчым пәшәштә иктәт вуйлалтыдымы нгынамаат йәнжә ли. Ышкәл ыштәшәш, пәрәзәвләм дә ышкәлвләм анчышы кәрәк күжәт анчым ышкәлыштым әль пәрәзәштәм итәрән урдышты, кәрәл сәмәнә пукшышты. Ышкәл лимә витәм дә пәрәзә урдым витәм анчымашты вуйлатышы ик әдәм вәлә лижә. Вуйлатышәш ышкәл ыштәшәш дә пәрәзәвләм анчышы әдәмвлә логәцок айырән шагалтымыла. Вуйлатышыжы пәшә ыштәшәшләм анчыжы, правилләштә кәләсәмә сәмәнә пәшәм ыштәшәшжә.

Совхоз пәшә видәшәш (администратыр) әль колхоз правләнән чләнжәш ышкәл лимә витәштә, пасна питәрым витәштә, пәрәзәш витәштә пәшә ыштәшәш кәчәнә анчыжы. Вольык анчым пәшәштәш акситәвләм тәрләншәшләвән лугәчәштә икәнә производствәнәш совзәнәнәш ыштәшәшлә.

Витәвләм ирән урдышашланән, лишәш ышкәлвләм дә пәрәзәвләм йәжон анчышашланән, вольык анчышывлә, ышкәл ыштәшәшлә дә пәрәзә анчышывлә ышкә лоштышты социальистьичәски сорәвнованәш сәмәнә пәшә ыштәшәш договорым ыштәшәшлык ылыт. Йәжон, йәнәш вәшт, пыт ыштәшәшләм, йәжон ыштәшәшштәм анчыктән, погынымашты пәлдәртәшәшлә, нәнәлән прәмим пумыла, кого пәшәшкәш нәнәшәш шагалтымыла.

Вольык ло пәшә ыштәшәш әдәмвләлән совхозыштат, пәшә годым чимә йори выргәмәш (спецодьжда) пумыла. Нәнәнәш качкыш йәшәшштәш йәжон лижә. Пәшәм пыт ыштәшәшләлән прәми чотәш мануфактурым дә мола таварвләмәт пумыла.

Ышкәл лимә витәштәш пәшәм йөндон видәшәшлә.

Ышкәл лимә витәштәш пәшәм пиш йөндон видәшәш кәләш. Кәчәнәш ирок тоя вадәш йәдәш витәм пиш тәшәшлән ирәктәш кәләш. Витәш топылоток пиш ирәш лижә. Ышкәл витәш лишәш

йал бѣвѣлѣн шѣрѣшѣшлык олым, пукшышашлык йажо шуды, йуктѣшѣшлык ирѣ вѣт топылот йѣмдѣ лиштѣ. Витѣ лишѣнок вѣт шолтымы, бѣрѣктѣмѣ плитѣм дѣ бакым бѣштѣмѣкѣ пиш йажо лиѣш. Ышкал лимѣ витѣштѣ кидѣм, ѣтѣдѣрѣм, тѣгѣнѣвлѣм, вольык шалгым вѣрвлѣм мышкаш, лѣкѣрѣцѣвлѣм йѣмдѣлѣш, дѣэинфѣкцим бѣштѣш, молывлѣмѣт мышкаш топылот шокшы вѣт лижѣ.

Ышкал лимѣ витѣштѣ, пырымы ѣнѣштѣк рукомоньык, ирѣ плотѣнцѣ, шавынь лишѣшлык. Рукомоньыкыш шокшы вѣдѣм оптымыла. Рукомоньык ышкал бѣштѣшѣвлѣлѣн, сѣнитѣрлѣн, вольык тѣрлѣшѣ доктырлан дѣ зоотѣхнѣиклѣн китѣ мышкаш кѣрѣл лиѣш. Рукомоньык сага карболыкы опташ ѣль вѣс йиш лѣкѣрѣцѣм опташ вѣдѣрѣм шѣндѣш кѣлѣш. Тѣдѣ китлѣн, выргѣмлѣн, кычылтмы хѣдѣрвлѣлѣн дѣэинфѣкци бѣштѣш кѣрѣл лиѣш. Ышкал лимѣ витѣш пырымы амаса ѣнѣш пырымы — лѣкмѣ годым йалым нѣжѣлѣш рогожам ѣль тошты мѣшѣкѣм пиштѣш кѣлѣш. Тѣдѣм дѣэинфѣкци бѣштѣм лѣкарѣцѣ дон (шамак пашы, кѣрѣсиндон) нѣртѣш кѣлѣш.

Ышкал лимѣ витѣш ышкал ѣнчышывлѣ дон пѣрѣзѣ ѣнчышывлѣм вѣлѣ пыртымыла. Молы ѣдѣмвлѣм пыртымыла агыл. Совхозышты ѣль колхозышты пѣшѣм бѣштѣт кѣнѣѣт, ти витѣштѣ пѣшѣм ак бѣштѣп кѣнѣ, нѣнѣм пырташ акли.

Ышкал лимѣ витѣштѣ Цѣльсин 10⁰ кѣц чѣдѣ шокшы лишѣшлык агыл. Тиштѣ воздух ирѣ, йонгата лижѣ, йонѣштѣрѣдѣ витѣм урдаш акѣл. Тѣдѣндон витѣм вѣнтыльѣтѣр пачын ѣль окнѣаштыш фортычкым пачын (воздух шывшы трува укѣ годым) воздухым йонгатаѣмдѣш кѣлѣш.

Тѣж ышкалвлѣм, лимѣштѣ ѣнзыц, ик кѣчѣ пѣрви лимѣ витѣшкѣ пырташ кѣлѣш. Мѣнѣшѣжѣ тишѣц цѣвѣрѣн лимѣ годым кым кѣчѣштѣ ѣль вѣц кѣчѣштѣ лыкмыла. Охыр вѣр улы гѣнѣ, утларакат шалгыкташ лиѣш. Витѣштѣ лишѣ ышкалвлѣм шагалтым вѣрвлѣ чѣдѣ ылыт кѣнѣ, ак ситѣп кѣнѣ, тиш пыртышашлык тѣж ышкалвлѣ шуку гѣнѣ, цѣвѣрѣнок лишѣ ышкалвлѣм кым кѣчѣ йѣктѣѣт тишѣц лыкташ лиѣш. Лицѣ ышкалвлѣм дѣ шачшы пѣрѣзѣвлѣм йори тѣѣтыратѣшкы сирѣш кѣлѣш. Сирѣмѣшѣш ышкалын номырым, мижшѣм, игѣчѣжѣм дѣ лимѣ жѣпшѣм ѣнчыкташ кѣлѣш.

Лимѣжѣ паштѣк ышкал йѣсылѣнѣш тѣнѣлѣш кѣнѣ, вольык тѣрлѣшѣ доктыр шѣдѣмѣдон, вѣр ситѣ гѣнѣ, лимѣ бѣлѣшѣшок кодаш лиѣш. Пиш йѣжон йѣндѣрѣн бѣштѣмѣ пасна шалгыктым витѣ улы гѣнѣ, тѣнѣ йѣсылѣнѣшы ышкалвлѣм тѣ витѣш вѣшташ кѣлѣш.

Ышкал лимбi паштэк йал лbвaлнbш кaвa гbц йогышы сакой вbдeш тa вbрeш нoрbшb шaрbшbм тbвbлaн ирbктeн лыкташ кeлeш. Сувbмaт, ирbктeн лыкмыла. Вара аныцок калайeн шbндbмb йaмbшкb тидbм мbдeн шbндbмлa. Йaмbм ышкал лимбi витa лишaнок капайаш лиeш. Йал лbвaл шaрbшbм ирbктeн лыкмыкы, дbзeинфeкцим бштaш кeлeш. Дbзeинфeкцим крeольнa раствордон aль вeс растворвлaдонaт (нbнb санбитaр кидbштb ылыт кbнb) бштaш лиeш. Растворжым гидрoпулт кbц aль вeдbрa гbц шaвaш кeлeш.

Ышкал цeрлaнeн цaрнbмbкb дbзeинфeкцим когон тbвbлaн бштaш кeлeш.

Ышкал лимбiкb, пbрeзбжбм нылeн шbндaш сагажок кодаш кeлeш. Пbрeзб лbавbрaн цbзбм бнжб шывш манын, ышкал вадарым йажон шокшы вbгтон мышкын шbндeн, ирe плотьeнцbдон кукшын бштbлмbлa. Вадарым кeчeш кок кaнa мышкаш кeлeш. Пbрeзбм, шачмыкыжы, пbтaри кeчbвлaштb aвaжb сагаок aль aвaжb лишнок, тывыргы шbшeрbм (молозиво) шывшын кeртшb манын, шалгыкташ кeлeш. Токо шачшы пbрeзбн шулыклан тывыргы шbшeр пиш когон кeрaл ылeш.

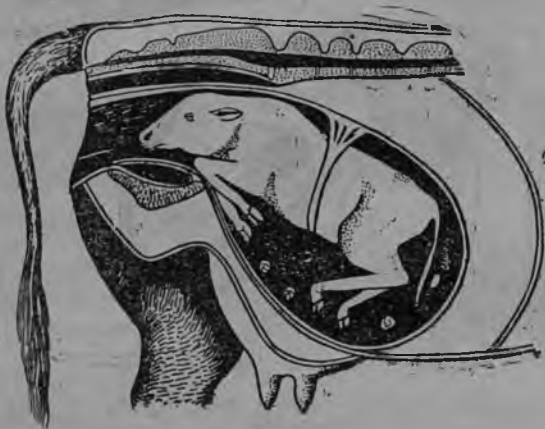
Ышкал лимбi витaштb йажo лижb манын, ышкал бштbшbвлa лошты вуйлатышы лижb. Вуйлатышы укe гbнb, пaлbшb дa тиштb пaшaм бштeн мыштышы вeс eдeм вуйлалтышeш вaцшы. Ти витaштb пaшa бштbшb eдeмвлa цилaн вуйлалтышын шамакым колыштышты, шbдbмбжбм йук лыктeок бштbштb. Кeрeк махань ышкалымaт, пbрeзбмaт лbмbн ик eдeм ачыжы. Ышкал бштbшbвлaн цилaштbнок вbлaн чияш ирe халат, плотьeнцb, шbшeр oптымы дa вbгт oптымы кок вeдbрa лиштb.

Витaм ирeн урдаш, ышкалвлaм шывшылаш, пbрeзбвлaн шbшeрbм йуктaш зоотbхнbик кeлeсbмb стaтьaн тoпылот ик вeрeмaштb кeлeш. Ышкал лимбi витaштb лbавbргbш шaрbш тa намoзы 'погынымаш' нbгынамaт бнжb ли. Ышкал лимбi витaм ирeн, йoндон урдымaш лbмблb лижb. Пaшaм тeнe видeн вeлe совхозышты aль колхозышты ышкалвлaн самыньaлтe лимбiштbм вbчaш лиeш. Ышкал лимбi йoри витaм колхозышты нbгыцeaт бштaш aкли гbнb, иквaрeш урдым блbшbштток пaсна кbдeжбм кbдeштbмблa. Вара йoри бштbмb витaштbшb гaньок, тbштaт ирe, йажo лиeш.

Түж ышкалвләлән, лимышты́ годым, палшаш кә- лэш.

Иажон тымәньшй, бштән мыштышы (опытный) саньитәр ышкаллан, лимыжй годым (цэвэрын лиэш кынь), кэрәл жәптон палшыкым пуэн кәрдәш. Ышкал, лимыжй годым, самыньалтәш, йасыланән колта гынь, саньитәр ййлэрәк док-тырлан әль фэльшырлән колтышашлык ыләш.

Шуки ышкалжок эдәм палшыдэок куштылгын, ййлә лиэш. Ышкал цэвэрың лимй годым, пйрэзы бштымы жәп кужын ак шывшылт. Сувйжәт пйрэзы лимй пащтәк изи-шйшток ләктәш. Ышкаллан цэвэрын лимыжй годым ны-махань палшымашат акәл. Лимй витәжым вәлә шокшым, кукшым, ирәм бштәш кәләш, йал лывәл шәрйшым кыж-гым, пышкыдым бштәш кәләш.

10-шы кар. Кәвәшты пйрэзы торсыр кия. Анзыл йалвләжй какльартән шйндимй ылыг.

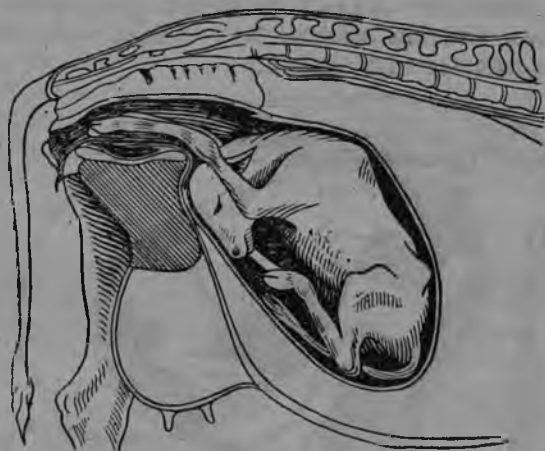
Ышкаллан, лимыжй годым, шуки вэрэмә (шуки цәш) лин ак кәрт кынь вәлә акушәркй палша. Кәвәшты пйрэзы самынь кимыжй годым, ышкал лин ак кәрт. Тйдындон йасылана. Ышкал цэвэрын лимыжй годым кәвәшты пйрэзы ләкмй вәкылә кишәшлык әль анзыл йалвләжй нәр сага квәрәш лин анзыкыла кишәшлык. Пйрэзы ти статъан кия гынь, шуки ышкалжок цэвэрын лиэш.

Пйрэзын иктә йалжы әль вуйжы кәвә ыражышкыла ви-кәтән ак ки гынь, өрдйшкылә сәрнәләш кынь, тынәм ышкал цэвәр лин ак кәрт. Тынә самынь лимй годым ыш-

каллан палшаш пѳрээѳм вѳктѳрѳш кѳлѳш, пѳрээѳн самынѳ кѳмѳѳѳм тѳрлѳш кѳлѳш. Ышкѳл тѳнгѳ йасыланѳн сила гѳѳц кѳн гѳѳнѳ, пѳрээѳм кѳвѳ гѳѳц шывшын лыкташ кѳлѳш.

Кѳвѳштѳ пѳрээѳ йаралын кѳѳ гѳѳнѳ, ышкалын йасыланѳн лин кѳрттѳмѳшѳѳ шѳѳн вѳлѳ лиѳш.

Ышкал лин кѳрттѳмѳѳ годым пѳтѳриок аначалаш кѳлѳш, маханѳ вѳрдон тѳдѳ лин ак кѳрт. Пѳрээѳн кѳвѳштѳ кѳмѳ йѳнѳѳм йѳжон тѳшлѳш кѳлѳш. Ышкаллан палшыкым ѳштѳмѳѳ годым пѳш кѳгон ирѳн дѳ пѳрѳгѳн кѳчылт-маш сѳк кѳрѳл, тѳн правил ылѳш. Ти правил шѳдѳмѳш, сѳмѳнѳ ат ѳштѳ гѳѳнѳ, ышкалын кѳвѳѳѳм шушырташ лиѳш,

11-шѳѳ кар. Кѳвѳштѳ пѳрээѳ самынѳ кѳѳ. Вуйѳы кѳмык кѳкльѳргѳн шѳнѳѳн.

тѳшкѳѳ ѳѳвѳѳрѳм дѳ цѳрѳѳм попѳздѳрѳш лиѳш. Тѳнгѳ самынѳм ѳштѳмѳѳкѳѳ ышкал тѳрлѳнѳн ак кѳрт, кола.

Пѳрээѳн кѳвѳштѳ кѳмѳ йѳнѳѳм тѳшлѳмѳѳ годым дѳ ышкаллан палшымы годым, парнѳа кѳчвлѳм йѳжон пѳчкѳдѳн шѳндѳмѳѳлѳ, кѳдѳѳм пулыш йѳктѳ шокшы вѳѳттон дѳ шавынѳдон мышкын шѳндѳмѳѳлѳ. Вѳрѳ вѳзѳльѳнѳѳм шѳѳрѳн шѳндѳмѳѳлѳ. Вѳзѳльѳн укѳ гѳѳнѳ, ѳм ѳлѳ шѳлѳѳм шѳѳрѳш лиѳш. Тѳхѳнѳ годым тыгырым кѳдаш шуѳт кѳѳнѳ, лучи лиѳш. Тѳѳнѳм ышкалланат йѳнгѳтан палшаш лиѳш, вѳргѳмѳт ак ѳѳвѳѳргѳѳ. Ирѳ хѳлат улы гѳѳнѳ, хѳлатым чѳѳш кѳлѳш. Шокшыѳѳм кѳшкѳк пѳрѳѳктѳн шѳндѳмѳѳлѳ. Ирѳн мышкын,

шЫрэн шЫндЫмЫ кидЫм кавашкЫ ольэн, пэрэгэн цикЫмЫ-
лэ. ПЫрэзЫн кимЫ йонжЫм ныйалтЫл палЫмЫлэ.

ПЫрэзЫм изиш шЫкАлмЫлэ, лык кишЫ йалжым аль вуй-
жым йори ЫштЫм пандыдон виАтымлэ дэ вара пЫрэзЫм
шившын лыкмыла. Ти пандым „акушэр панды“ маныт. ПЫрэ-
зЫн йалжым шоргыш тон шоргалтат. Ти пашам Ышташ
мыштымаш тэ Ыштэн анчымаш кэлэш, эчэ силаат кэлэш. Ышкал
топылот цЫркЫнаат, кавашкЫжЫ кидЫм цикэн пЫрэзЫн
кимЫ йонжЫм торлэш лэлы.

КаваштЫ пЫрэзЫн кимЫ йонжЫм торлымЫ годым, тор-
лэн шоктымым йажон палЫдэ пЫрэзЫжЫм кавэ гЫц лык-
таш, шывшаш акэл. Ышкал лимЫ годым талашэн, пэрэгЫдэ
кычылтат кЫнь, Ышкалгэ, пЫрэзЫгэ пушташ лиэш. Ышкал-
лан лиэш саньитэр палшэн ак кэрт кЫнь, докторым аль
фельшЫрым ужаш йЫлэрэк колташ кэлэш.

12-шы кар. Акушэр шоргыш.

Ышкал лимЫ годым саньитэр вэлэ агыл, саньитэрлэн
палшышы эдэмвлэат тырын кашшашлык ылыт. НЫнЫ Ын-
жЫштЫ саслэп. ЛьавЫрэн вЫргэмдон, льавЫрэн киттон Ыш-
кал лишкЫ ЫнжЫштЫ миэп.

Ышкал цэвэрЫн лимЫ годым сүвЫ (пЫрэзЫ куды) сут-
кашты, коктышты Ышкэок лэтэш. СүвЫ кавэ гЫц кок сутка
моло ак лэк кЫньат, Ышкал ак йасыланы. Ышкаллан ЫнжЫ
аптыртЫ манын сүвЫжЫм икараш йалшташ кэлэш. 1—2 сут-
кашты сүвЫ Ышкэок ак лэк кЫнь, шывшын лыкташ кэлэш.
Лыкмыжы анцыц кидЫм мышкын шЫндаш тэ вазэлынЫм
шЫрэн шЫндаш кэлэш. Вара кавэ коргыш кидЫм цикэн кавэ
тэрвэн пижшы сүвЫм ныйалтЫл кЫчАлмЫлэ. ПижмЫ вэржЫм
момыкы, сүвЫжЫм ольэн кавэ гЫц айырымыла.

Кавэ гЫц сүвЫм айырымы анзыц тэ айырымы паштэкат
дэззинфекци ЫштЫм лээкэрцым ливЫ вЫдэш шылтымыла.

Вара кавам вьгтон мышмыла. Вьтшы куктмь, ирэ, ливь (кымлы градус нэрй) лижы. Вьдэшйжы, вьт йакшаргырак валган лимэшкы, марганцым шылтымыла аль ик ведьбравь вьдйшкы пэл стопка льизолым колтымыла. Эчэ мол льэкэрцьивлэмат доктыр анчыктым сэмьнь колташ лиэш.

Ышкалым, лимьжы годым да лимьжы паштэкят, лимы вьташтйжы анчаш кэлэш. Ышкал лимы вьтэ укэ гьнь, вэс вьтэштят лицаш лиэш. Вьтэжы вэлэ ирэ лижы.

Ышкалым лицымь годым да анчымы годым кычылтмь атьдэрьм да хадьрвлэм шокшы вьгтон мышкаш кэлэш, кычылташ пырахымыкат мышмыла. Ышкал лицымь годым кычылтмь хадьрвлэм атьдэрьрм халатым, полотьэнцьым молы вьрэ кычылташ акэл.

Пьрэзьвлэм пэрэгэн куштэн шоктымаш сэк кого паша ьлэш.

Токо шачшы пьрэзьвлэ льязьбравь, нэчкы ылыт. Тьдьндон шачмыкышток ньньблэн цаткыды, шулыккан лиштй маньн, ьлэшьштй йажо условим ьштэш кэлэш.

Цьзы качшы азан ганьок пьрэзьнэт шачмыжы паштэк пьтэриш тьлзын ьлымашьжы нэлы ьлэш. Ти тьлзын пьрэзьвлэ шукужок сакой цэрдон, худан анчымашэш, колат.

Пьрэзьвлэм колымы гьц пэрэгьмаш, ьрэзь вольыкым пэрэгэн куштымаш, вольык урдым пашам социальизм корныдон видьмаштй пиш кого паша ьлэш.

Ти гишан комунист партын да правитьэльствын йорилыкмы постановльэньштй улы. Кэрэк махань совхозыжат, колхозыжат пьрэзьвлэм пэрэгэн куштышашлык ылыт.

Парты дон правитьэльствын ти дьирэктывьштй статьян ьштэн шоктым вэц совхозвлэ да каждый колхозвлэ цилэн ьырсыштыш каньок пыт кьрэдэлшашлык ылыт. Пьрэзьвлэм пэрэгэн куштэн шоктымы гишан совхоз пашаштй вуйдалтэн шалгышывла да паша вьктэрьшьвлэ вэлэ отвэчайшашлык агьлэп эчэ ьшкал анчым паша видьшьвлэят, ьшкал ьштйшьвлэят отвэчайшашлык ылыт. Пьрэзьм пэрэгэн куштэн шоктым гишан колхозын правльэньжы да таварлык ум — шьшэрьм йамдылышы фэрмь вэлэ отвэчайшашлык агьлэп, эчэ колхозньцьивлэт, ьшкалвлэм да пьрэзьвлэм анчаш шалгалтымы ылыт кьнь, отвэчайшашлык ылыт.

Пьрэзьвлэ худан анчымашэш колат кьнь, худа вьтэштй урдымашэш колат кьнь, худан пукшымашэш колат кьнь,

совхоз вуйлалтышым, совхозыштыш пашазывләм, колхозын правльэныйм судышкы пумыла, ныным цаткыдын пызьірәл-мәлә.

Государствы дон колхозывлән, йшкә дурәш йлышы тыгыды хозайствын доц, вольык урдым пашашты йштән кертмәш пиш кого ыләш. Нины лишы ышкалвләм анчым пашәш тә шошым лишы пьрәзывләм кәрәл жәптон анчән куштым пашәш йажон йәмдйләлт кәрдыт. Тьдьндон совхозвлә дон колхозвләлән пьрәзывләм йажон куштән шокташ, йасыланымаш кьц тә колымаш кьц пәрәгән лыкташ государствы шүдән кәрдәш. Йшкә турәш йлышы хрәсәнйвлән хозайстваштышы гань пьрәзы йасыланымаш, мыржағмаш, мәрцымәш, колымаш совхоз дон колхозышты лишәшлык агыл.

Пьрәзы анчымаш.

Совхоз дон колхоз йьдә пьрәзы урдым витәм шокшым, сотым, ирәм йштәш кәләш. Пуры-худагы шуку витә йөн гьц лиәш. Ушты, лывыргы, пьшкэмьш, тор льяәйрән, худа витәшты цаткыды, шулыкан пьрәзым ныгыцәт кушташ акли.

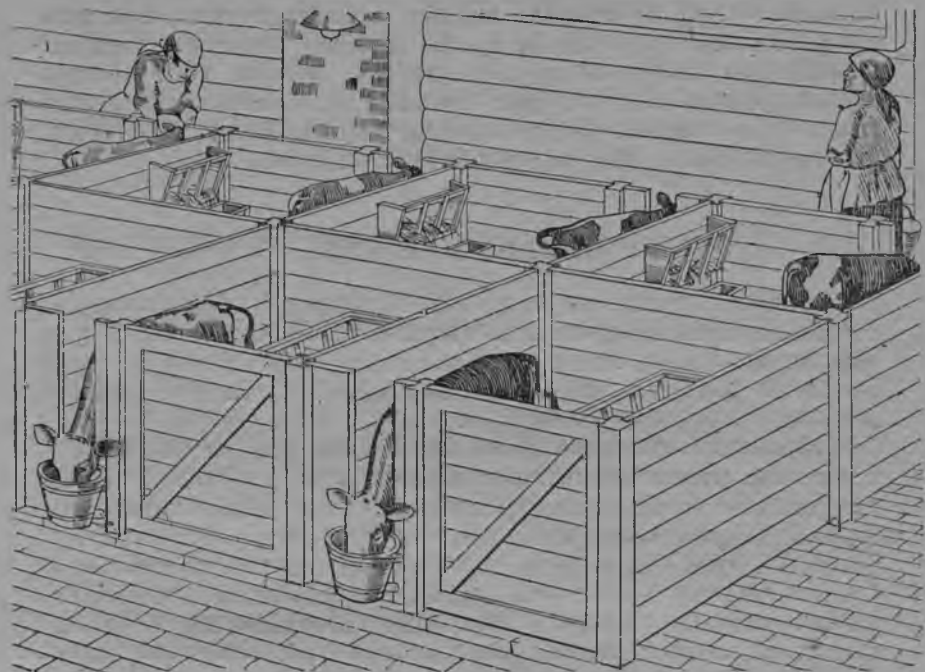
Пьрәзывлә анчым пашәшкы, пашәм йштән мыштышы әдәмвләм, ышкәл йштышывләм әль пьрәзы анчышывләм шагалташ кәләш. Пьрәзывләм анчышы әдәм йьдә лымьн айырымы пьрәзы полкым 15 вуй әль 30 вуй нәрәм анчаш пумыла. Ти әдәм пьрәзывлән шулыкышты вәрцәт отвәчәйьжы. Совхозыштыш әль колхозыштыш вуйлатышы (админьстраци) пьрәзы анчышын пашәжым сдельчиньдон чотлышашлык ыләш, Пьрәзывләм анчышы пашәдәржым пашә йштым жәптон нәләш. Пьрәзывлә йажон кушкыт кьнь, йасыланшывләжәт, колышывләжәт чьды лит. Пьрәзывлә йажон кушкыт кьнь, пьрәзы анчышы анчым тәржым шукурак нәләш, колхозыштыжы анчән мыштышын лымәш пашә кәчывләм шукурак жәпләт.

Пьрәзы анчышы пьрәзывләм кыцә анчышашлык ыләш? Тиды мам йштышәшлык ыләш?

Пьтәриок тиды пьрәзывлән витәм шокшым, ирән урдаш цацә ак кәрт. Тьдьндон тиды ирок йьдә пьрәзы витәм пиш тывьлән ирьктышәшлык ыләш. Камакам олтыдә гьнь, камакажымат олтыдә ак кәрт.

Камакам тунь ушты — шокшы статьяк олтымыла. Тунь пиш когон ушты гьнь, когон олтымыла, когон ушты

агыл гынь, изиракыч олтымыла. Пырэзы виташты топылот икпорашка шокшы лижы, утла уштат, утла шокшат ёнжы ли. Пырэзы витам икпоратка шокшын урдаш кэлэш. Ушты-шокшым палаш пырэзы виташты градуснык (тэрмо мэтёр) лижы. Пырэзы анчышылан паша видаш, камака олташ градуснык виташты ушты — шокшым иктёр урдаш палаша.

13-шы кар. Совхозышты пиш йажон йондэрмы виати көргёжы. Каждый пырэзы пасна кёджышты шалга, пасна ведёра гыц качкышым качкэш. Пырэзы витажы пиш ирэ ылэш.

Угыц шачшы пырэзывлалан ик тылзы нэры 15° градус шокшы кэлэш. Когорак пырэзывлаланжы, ик тылзаш кыц кым тылзаш йактэ, 12° градус вэлэ кэлэш. Кым тылзаш кыц когорак пырэзывлалан витам уштыракын урдымыла, нынылан 8° градус шокшок ситэ. (Ушты — шокшым Цельсин градысныктон анчат). Пырэзывлан шарышышты кыжгы агыл гынь, кыжгын шараш олым укэ гынь, шокшым градус чоттон урдаш кэлэш. Пырэзы витэ шокшы ылэш кынь, йожо

лиэш. Момоцаштышы ганьок шокшым урдаш аккэл. Когон шокшышты, пышан виташты, пырэзйвлэ йасыланэн кэрдйт.

Пырэзй витам шокшын урдымы гыц пасна, эчэ йонатан урдаш кэлэш, воздухым йонэштэрэш, ирээмдэш кэлэш. Витам йонэштэрэш, воздухым ирээмдэш камакам кэчын олтымыла. Олтымы годым худа воздух түгй лэктэш, камака олтэн вэлэ йонэштэрэмэш чыды. Эчэ окньавлээш вэнтйльятйрвлэм ёштэш кэлэш. Тидым ёштэш лэлй агыл, шэргэшат ак шагал. Пырэзй витам ирок йонэштэрёмй годым вэнтйльятйрым пачмыла. Вэнтйльятйр укэ гын, фортычкывлэм аль окням памыла.

14-шй кар. Совхозышты пиш йондон ёштёмй пырэзй витэ. Витэ лишнйжй пырэзйвлэлэн кыдалышташ йонгы вэр кодымы.

Пырэзйвлэм изи виташты урдымы годым, сэдйрәжй шокшы, плотнан вәкшын шйндымы, пун аль йакшар роктон шин шйндымы ылэш кын, ль авйргйш шарйшым пйрэзй йал лйвэц кэчын, ййлт ыдырэн лыкмыла дә у олымым шарымылә. Йал лйвәлән шарйшашлык олым чыды гын, сэдйрә ушты, худа гын, (шамак толшы, рок сэдйрә гын), тошты шарйшым ыдырэн лыкмыла агыл, вйлэц вэлэ ыдырэн нәлмылә. Вара вйлкйжй кэчын у олымым шарымылә. Тошты шарйшым пйрэзйлән йал лйвәлән кодымыкы воздух нйгинамат ирэ, йонгата акли. Тйдйндон намозагшы шарйшым шйрәнйрәк лыкташ кэлэш. Худан ирйктымй кого витам камака олтэн йрйктэш акли

гѣнь, сэдѣражѣ рокын гѣнь, шарѣшѣм цилѣ ыдырэн лыкташ ак кэл. Цилѣ ыдырэн лыктат кѣнь, вѣцкѣж шарѣш вашт уштѣ вѣтѣ. Вара пѣрэзѣвлѣ кимѣштѣ годым кѣлмѣт. Вѣтѣ шокшы, йажон йѣндѣрѣмѣ гѣнь, ырѣктѣшат канѣйл.

Пѣрэзѣ пукшым тѣганѣм кѣчѣнь ырѣктѣш кѣлѣш. Котшы качкышым дѣ кыныжым ѣштѣыл лыкмыла. Кок кѣчѣ—кым кѣчѣ гач тѣганѣвлѣм шолшы вѣтон мышмыла.

Пѣрэзѣвлѣ йѣктѣм ѣтѣ топылоток ирѣ лижѣ. Пѣрэзѣвлѣлѣн лѣавѣрѣн ѣтѣ гѣц вѣт йѣктѣш ак йары, уштѣ иѣн вѣдѣмѣт йѣктѣш ак йары. Нѣнѣлѣн ивлѣ вѣд вѣлѣ йара. Сѣдѣндон вѣдѣм анзыцок поцкаш ѣль вѣдѣрѣвлѣѣш ырѣктѣш йѣмдѣлѣн шѣндѣмѣлѣ. Ёрѣктѣшѣжѣ вѣтѣштѣт ѣль вѣс вѣэрѣт лиѣш.

Пѣрэзѣ вѣтѣм, пукшымы ѣтѣвлѣм, тѣганѣвлѣм вѣлѣ ирѣн урдымыла агыл, пѣрэзѣвлѣм ѣшкѣмѣштѣмѣт ирѣн урдымыла. Сѣдѣндон нѣнѣн мижѣштѣм шоткадон ѣль ѣштѣрѣш лаштыктон ѣштѣлмѣлѣ. Мижѣштѣштѣ пѣжшѣ олымым, намозым айырымыла. Пѣрэзѣ когон лѣавѣргѣн шѣнцѣш кѣнь, лѣавѣргѣш вѣрѣм шокшы вѣттон мышкын шѣндѣмѣлѣ. Вара камака лишѣн кошташ шагалтымыла.

Пѣрэзѣ вѣтѣштѣ саслаш, рѣжгѣш акѣл. Ёшкал ѣштѣшѣвлѣ дѣ пѣрэзѣ анчышывлѣѣт пѣрэзѣвлѣм ласкон, йаратѣн анчышашлык ылыт. Тѣнѣ анчѣн вѣлѣ прѣзѣвлѣ ѣдѣм гѣц лѣтѣтѣмѣ лит, кѣдѣш привѣтнѣѣт. Пѣрэзѣ вѣтѣш ѣрдѣж ѣдѣмвлѣм пырташ акѣл. Вольык пѣчѣ гѣц лѣавѣрѣн йалдон дѣ лѣавѣрѣн выргѣмдон пырымым цѣрѣш кѣлѣш. Ёшкал ѣштѣшѣ, ѣль пѣрэзѣвѣм анчышы ѣшкѣжѣ ирѣ халатым чѣжѣ, пѣрэзѣ вѣтѣш пырымы годым йалжым нѣжѣлжѣ, пѣрэзѣвлѣм пукшымы анзыц кѣтшѣм ирѣн мышкын шѣндѣжѣ.

Пѣрэзѣвлѣм, изиш кушкылдалмыкышты, кок тѣлзѣ шомыкы, вольашкы сарай анзык ѣль кудывѣчѣш йѣнѣштѣрѣш, кѣдалышташ, „сѣр нѣлѣш“ лыкмыла. Мардѣжѣн, когон уштѣ агыл гѣнь вѣлѣ нѣнѣм тѣгѣ лыкмыла. Шошым вѣкѣлѣ, айаран, шокшы годым, пѣрэзѣ вѣтѣ лишѣн йори пѣчѣм пѣчѣмѣлѣ. Ти пѣчѣшкѣ пѣрэзѣвлѣм кѣчѣ йажон ёрѣктѣмѣ годым кѣчѣнѣок лыкмыла. Шокшы лимѣ сѣмѣнѣ пѣрэзѣвлѣм вольашты шукурак кандышмыла. Тѣнѣ кандыштын нѣнѣ вольашты кашташ привѣтнѣѣт. Нырышты дѣ сѣрѣнѣштѣ шуды кушмыкы нѣнѣм тѣшкѣ ѣжар шуды пукшаш нѣнѣмѣлѣ.

Ёшкал ѣштѣшѣ ѣль пѣрэзѣвлѣм анчышы пѣрэзѣвлѣ шулыкан ылым топылот, кѣчѣнѣ тѣшлѣшѣшлык ылѣш. Пѣрэзѣ сылык ылѣш кѣнь, худан качкѣш ѣль воксѣок ак

кач кынь, кахыра, аль пышкэдэш кынь, сынцажы каршта гынь, каваштыжы ньызылтын аль ыраж лин гынь, пйрэзы анчышы колхозыштыш, совхозыштыш вуйлалтышылан (админьстрацилан) кэлэсэ. Йасыланыш пйрэзым пасна блышыш питырымблэ. Вара тыштэкэн тыдым йажон анчымыла, тюрлымблэ. Йасыланыш пйрэзым мол пйрэзывлэ полкэш кодаш акйары, тыдын гыц мол пйрэзывлэлан цэр вашталт кэрдэш. Йасыланыш пйрэзывлэан шалгым вэрыштыш шарышым тывэвлэан ирыктэн лыкмыла. Таганам, пукшым атывлэм мышкын шындымблэ. Вольык тюрлышы доктыр анчыктымыдон аль ышкал полкым анчим пашам вуйлалтышы анчыктымыдон дзызынфэцим бштымблэ.

Пасна виташты ылшы йасыланыш пйрэзывлэм анчаш йори эдэмым шагалтымыла. Тидылан пашам моло доц кок пай чыдын пуымыла. Тыдындон йоры шагалтымы эдем, цэр бнжы шарлы манын, пашажым пиш итыран, жэпышты бштышашлык ылэш. Докыр аль фэльшыр анчыктымыдон пйрэзывлэм тыды мышашлык ылэш. Доктырлан да фэльшырлан, эчэ саньитарлан пасна виташты паша бштымышты годым палшышашлык ылэш. Йасыланыш пйрэзывлэм айыртэмынок шумын лин йажон анчышашлык ылэш.

Пасна виташты молы пашажым (блышым ирэн, шокшын урдымаш, воздухым ирээмдымаш йонештарымаш) пйрэзывлэм икварэш урдым виташтыш статьянок бштымблэ.

Пйрэзывлэм пукшымаш.

Пйрэзывлэм пландэ, кычэшон пукшаш акэл. Пйрэзы пукшым паша отвэтстэнны, пиш кого паша ылэш. Пйрэзывлэм йажон пукшэт кынь, ныны шулыкан лит, йожон кушкыт. Совхозышты пйрэзывлэ пукшымым вуйлалтышы зоотыэхнык анчыкышашлык, колхозыштыжы райколхозсоызыштыш зоотыэхнык анчыкышашлык ылэш.

Пйрэзывлэм шышэр шывшылмы годым авашты докы колтэн пукшымыла аль авашты гыц воксэок айырэн шышэрэм йуктэн пукшымыла. Ти пашам зоотыэхнык анчыктымы сэмынь бштэш кэлэш.

„Скотовод“ созхозышты шуку зоотыэхныкшок ик ышкалым кок пйрэзывлэан шывшыктат. Пйрэзывлэ шывшмы ышкалын шышэржым ак шывшылэп. Мол ышкалым шышэржым пйрэзывлэан воксэок ак пукшэп, нынын шышэрим цилэ шывшыл нэлыт.

Кэрэк кыды статьян пйрэзйвләм пукшы, соикток толкыдон пукшаш кэлэш. Ышкалвләм дә прэзйвләм самынь палымаш кыц нйным номырлэн шйндэш кэлэш. Пйрэзйвләм кэчйнь ик вэрэмаштгй нормыдон пукшаш кэлэш. Токо шачшы пйрэзйвләлән шйшэрйм кэчэш нйл рәдй пукшымыла, когорак пйрэзйвләләнжй кэчэш кым рәдй вэлэ пукшымыла. Пйрэзй виташтй пйрэзйвләм сирәш списки лишашлык. Спискйштйжй, махань вэрэмән шачын, цилә анчыктымы лижй. Спискйштй сирйм статьян пйрэзйвләм цэроттон пукшымыла. Пйтәри сирйм пйрэзй гйц пукшаш тйнгәлмй-ләят, сирйм сэмйнь пукшән мимйлә.

Пйрэзйвләлән шйшэрйм йүктймй годымат тйнгәок ик вэрэмаштй нормы дон йүктймйлә. Тәнгә пукшәт кйнь, пйрэзй чоттон качкаш привитгәя. Тәнгә пукшымаш пйрэзй шулыклан пиш йөнән лиэш. Сакой вэрэмән пукшәт кйнь, пйрэзйн изи мйшкйржй шйшэрйм худан шүктәш тйнгәлэшәт, пйрэзй йасыланән кәрдәш. Шйшэрйм дә молы качкышвләмат свезәм, ирәм, шокшым пйрэзйлән пукшымыла.

Тиләц пасна эчә нормыдон шйшэрйм пукшаш кэлэш. Тидй когон кэрәл вәс правил ыләш. Шйшэрйм мйшкйр тәммәш ат пукшы гйнь, пйрэзй шужа дә мәрцәш тйнгәләш. Утла шуку шйшэрйм пукшәт кйнь, уты шйшэржй соикток кэрәлйшкй ак кә, шум көргйжйм вэлэ тәрвәтә. Пйрэзйлән шйшэрйм кыцә пукшымыла, мазарым пукшымыла, цилә зоотъэхнык раскыдын анчыктышашлык ыләш. Пйрэзй витә ййдә спискй лижй. Ти спискйштйжй ик пйрэзйлән икәнә йүктәш тә кэчй мыккы пукшаш мазар шйшәр кэләш, махань цашйн пукшымыла, анчыктымы лижй. Тәхәнь спискйм лу кэчэш (дъэкадәш) бйштймйлә.

Пйрэзйвләм пукшымы годым шйшэрйм ирән, тйвйлән кычылташ кэләш. Тидй пиш когон кэрәл кымшы правил ыләш. Пйрэзйм авәжй вадарым шывшыктән пукшымыла гйнь, пукшымы анзыц вадаржым шокшы вйттон йажон мышкаш кэләш. Шйшэрйм әтй гйц йүктән пукшымы годым, әтйжй пиш ирә лишашлык. Сәбйндон пукшым әтйм кэчйнь шокшы вйттон мышмыла дә йажон коштымыла, ләвәт урдымыла, шйшәр оптым анзыцшы шокшы вйттон шүәлтй-мйлә.

Льавйрән әтй гйц әль льавйрән вадар гйц шйшэрйм шывшыктәт кйнь, шуку статьян цәрдон пйрэзй йасыланән кәрдәш. Тйдйндон пйрэзй пукшым пәшәм ирән, тйвйлән бйштәш кэләш.

Пырэзйвлән вадар гыц вэлэ шйшэрйм пукшымыла агыл, шачмыкышты кок арньа эртймйкй сепаратыр вашт ләкшй шйшэрйм эчэ изиш пукшымыла. Пырэзйвлән кушмыжы сэмйнь патылан шйшэрйм чыдйрәкйн пуэн мйаш кәлэш. Шукыжок сепаратыр вашт ләкшй шйшэрйм пукшымыла. Тиләц пасна эчэ шышылымат пукшаш лиэш. Патылан шйшэр нормым изин-изин чыдәмдәш лиэш. Чыдйн пукшәт кынь, совхозышты аль колхозышты хала кооперативвләшкй шагалтышашлык патылан шйшәржәт, үжәт шукырак лиэш.

Патылан шйшәрдон пырэзйвләм пукшаш топылотшок кәрәлжәт агыл. Патылан шйшэрйм сепаратыр вашт ләкшй шйшәрдонат, шышылдонат, шйльй лашаштонат моло вашталташ лиэш. Пырэзйм хоть кыцә пукшы, сойкток кым правилым мондаш ак кәл.

Пытәриш правилйжй — пырэзйм вэрәмә шомыкы пукшаш кәлэш.

Вәс правилйжй — шйшэрйм дә вәс качкышвләмәт пылоток нормы дон, свезәм, ливйм пушаш кәлэш.

Кымшы правилйжй — пырэзй пукшым пәшәм ирән тйвйвлән видәш кәлэш. Пукшым әтйвлә, ышкәл вадар, ышкәл йштйшйн китшй, выргәмжй пиш йрә лижй.

Пырэзйвләм кәрәл жптон дә йажон пукшәт кынь вэлэ нйньй шулыкан, цаткыды лит, ййлә кушкыт.

Худан пукшәт кынь, пукшым әтйвлә дон тәгәнәвлә ләвйрән ылыт кынь, пырэзйвлә йасыланаш тйнгәлйт, вара колат.

Тидйм совхозыштыш цилә пәшәзок, колхозыштыш цилә колхозныкшок, цилә колхозныцйжок пыт әшйндәршәшлык ылыт.

Пырэзйвлән вашталтшы цәрвлә гишән.

Пырэзйвлән вашталтшы цәр пиш лүдйш цәр ыләш. Хрәсәнчәлән йшкә дурәш хозәйствывләштй колхозвләштй дә совхозвләштй вашталтшы цәрвләдон колышы пырэзйвләм чотышкәт нәлйн шокташ акли, пиш шуку коләнйт. Кыды совхозвләштйжй, колхозвләштйжй эртйш ин тәлгач тә шошымгач сакой вашталтшы цәр йасыланән пәлйжәт утла пырэзйвлә коләнйт. Сәдыдон совхозыштыш цилә пәшәзок, колхозыштыш цилә колхозныкшок пырэзйвлә лошты вашталтшы цәр ваштарәш кыредәлшәшләнән ти цәрвләм йажон пәлйштй.

Вашталтшы цэрвлә пйрэзывлән шуку улы. Ти цэрвлә лошты сәк лүдйш цэрвләжок ош пышкәдйш тә шоды йасыланыш цэр ылыт. Ти цэрвләдон йажон (мыштән) ат кйрәдәл гйнь, хохайствышты цилә пйрэзыжок колән пйта

Ош пышкәдйш цэрйн пәлйквләжй.

Пйрэзы шачмы сәмйньжок сылык ыләш, топылот кйә, пышкәдйшйжй вишкбдй лиәш, ошалгы-нарынзы әль воксәок ошы лиәш.

Тидй эртймйкй, пйрэзы эчә когон пышкәдәш тйнгәләш. Пышкәтмй вишкбдй шыржы литймәш хогон худан үвшә, ошәм шынцәш. Тйдбндон цәржймәт „ош пышкәдйш цәр“ маныт. Ош пышкәдйштон йасыланыш пйрэзы шуку йлән ан кәрт кола. Ти цәрдон йасыланышы пйрэзым тәрләш ниш йасы, шәән вәлә тәхән пйрэзым тәрләш лиәш.

Пйрэзывлә ош пышкәдйштон йасыланаш тйнгәлмйкйш-тй мам йштймйлә?

Йасыланыш пйрэзывләм дә йасы статьян (сылык ылшы-вләм, шокшы монгыранвләм дә вишкбдй пышкәдйшйм пышкәдшйвләм) пйрэзывләмәт шу пйрэзывлә гйц айырымы цәр шәрлымәштон цилә статьян кйрәдәләш кәләш. Йасыланыш пйрэзывлән витәштй дьезинфекцим шйрән йштәш кәләш. Йасы пйрэзывләм анчышы әдәмвлә халатым дә йаләшйштй йори пашмакым чиштй. Витә гйц ләкмй годым халатым дә пашмакым тйшәкәнок кыдаш кодымыла.

Пышкәдйштон йасыланыш пйрэзы шалгымы витәм пиш тйвйлән ирйктәш кәләш. Шәрйшйм цилә ыдырән лыктын йылатән колтымыла, сәдйрәм, стәнәәвләм, тәгәнәм дә качкыш пумы әтйвләм шолын шйцшй кон вйттон мышкын шйндймйлә әль извәскәдон мышмыла.

Йасыланыш пйрэзывләм вольык тәрлйшй доктор кәләсйм сәмйнь тәрлймйлә.

Ош пышкәдйштон йасыланыш пйрэзым, шу пйрэзывлә лошкы йнжй вәрәшт манын, шачмы сәмйньжок пасна витәш пыртымыла дә йажон тйшлймйлә. Шу ыләш кйнь, мол пйрэзывлә лошкок пырташ лиәш.

Ти цәр вашталтмы, пйжмй дон кйрәдәләш кәнйыл. Ти цәрдон йасыланыш пйрэзым тәрләш пиш йасы.

Ти цәр вашталтмы гйц йажон анчән вәлә, кәрәл жәп пукшымыдон вәлә, вольык тәрлйшй доктор шүдймй сәмйнь пәшәм пыт видймйдон вәлә пйрэзывләм пәрәгәш лиәш.

Пйрэзйвлән шодәш пижшй — вашталтшы цәр худан анчымы гишән, лъавйрән, ұштй ёлышыштй урдымы гишән дә кэрәл жәптон пукшыдым гишән лиәш. Шоды цәрдон йасыланышы пйрэзйвлә кахырат, худаланат, мәрцәт, вара колат.

Ти цәрдонат, ош пышкәлйштон кйрәдәлмй ганьок кйрәдәләш кәләш. Йасыланыш пйрэзйм пасна витәш питйрймйлә. Шалгым витәжйм йажон ирйктымйлә, вара дьезинфекцим йштймйлә. Йквәрәш ёлышы пйрэзйвлә лошкы токо шачшы пйрэзйм пйтәри пасна витәштй урдыдә, шу ылымыжым йажон пәлйдә, пырташ акли.

Кәрәк кынамат пйрэзй йасыла чучәш кйнь, тидын кәп шокшыжым саньйәтәр градусныктоя пәлйшәшлык ыләш. Йасы пйрэзйн кәпшй шу пйрэзйн кәп кйц шокшырак кйнь, вольык төрлйшй доктырлан кәләсәш кәләш. Пйрэзй шу ыләш кйнь, кәп шокшыжы 39,5 — 40 градус ыләш.

Колхозныквлә, колхозныцйвлә, совхозвләштйш пәшәзйвлә дә спәциальиствлә, йшкал лимы годшы пәшәм йөндон эртәрәш силадам, срдстводам тәрвәтйдә! Ти пәшән сйнгймәшйжй социализм стройымаштыш вольк урдым пәшән сйнгймәш ыләш!

Äншÿ 25 ноп.

122353

Цена 25 ноп.

Мар. г.
3-235

МЗ

На горно-марийском языке

АНДРЕЕВ — Весенний отел

Перевод Денисова